

קונטרס

חן מרים

בביאור האיסור לשבח את הגויים ולתת להם חן

לעילוי נשמת אמי מורתי מרת עלא מרים חב"מ
בת הר"ר חיים הכהן ז"ל

בעזרת השי"ת החונן לאדם דעת
מרדכי הלוי פטרפרויד

מהדורה מתוקנת
מבית התשע"ד לפ"ג
פעיה"ק ירושלם תובכ"א

מרדכי הלוי פטרפרוינד
רח' פרנקפורטר 416/22
רמות א', ירושלים תובב"א
02 -5879024

קונטרס זה הורתו על ידי אמי מורתי מרת עלא מרים פטרפרוינד הכ"מ, שהסתפקה בכמה פרטים באיסור של לא תחנם שאסור לשבח גוי ולתת לו חן. ועקב בקשתה עיינתי מעט בעוניי בסוגיא זו כדי לפשוט את ספקותיה.

מתחילה עלה בדעתי להוציא לאור את הדברים לכבוד יום הולדתה השישים. אלא שבעוונותינו נטרפה השעה ולא זכינו לשמוח עמה בחיי חיותה ביום זה. וכעת הדברים יוצאים לעילוי נשמתה ולזכרה. ויה"ר שתהיה מליצת יושר לכל המשפחה ולכלל ישראל, ובפרט לאבי מורי שיחי', ושיתן לו השי"ת כח להמשיך בעמידתו האיתנה בראש משפחתנו, ולרוות רוב נחת מכל צאצאיו.



תוכן הענינים

דינים העולים.....	א.
סי' א דברי הראשונים באיסור לשבח את הגויים.....	ז.
סי' ב כשתכלית השבח היא התכונה או המידה.....	ט.
סי' ג לשבח את הגוי כשהדבר נעשה לתועלת ישראל.....	יד.
סי' ד לשבח גוי כשעי"ז יהיה שבח גדול יותר לישראל.....	כה.
סי' ה לשבח חכם גוי על חכמתו.....	כט.
סי' ו לשבח אומן גוי על אומנותו.....	לז.
סי' ז לספר על הישגים ושיאים של גויים.....	מ.
סי' ח לשבח יצירת אומנות או בנינים נאים שעשו גויים.....	מג.
סי' ט לספר ביופיו של גוי שרואים ברחוב.....	מח.
סי' י לשבח גוי כשמזכיר את גנותו באותה שעה.....	נא.
סי' יא ליפות את הגויים ולמכור להם בגדים נאים.....	נג.
סי' יב באלו גויים נאמר האיסור.....	נז.
סי' יג לתת חן לישראל מומר ולתינוק שנשבה.....	סג.
סי' יד לשבח אומה שלימה.....	סט.
סי' טו לשבח גוי שלא מכירים.....	עב.
סי' טז לשבח גוי שהיטיב עם ישראל.....	עה.
דברי הספד.....	עט.

דינים העולים ממה שנתבאר בקונטרס

כללים באיסור לתת להם חן

- א. אסור לספר בשבחן של הגויים, ואסור לומר כמה נאה עכו"ם זה בצורתו קל וחומר שאסור לספר בשבח מעשיו או לחבב דבר מדבריו. (שו"ע).
- ב. האיסור לשבחם הוא על דבריהם, מעשיהם, חכמתם, יופיים ושאר המעלות. ואפילו דבר שבעיני המספר אינו נחשב כמעלה אסור לספרו אם השומעים כן מחשיבים אותו כמעלה.
- ג. נראה דהאיסור הוא רק כשמספר את השבח לחבירו, אבל לחבב את הגוי בליבו מותר. (כן משמעות הגמ' והראשונים). [ויש שדנו להחמיר בזה (לחם סתרים), רצ"ע].
- ד. מותר לתת חן לגוי כשיש בדבר משום דרכי שלום. (כ"כ בספר החינוך ובספר היראה).
- ה. כשרואים גוי נאה ורוצים לשבחיו באזני אחרים על יופיו, מותר לעשות כן כשמספר בדרך שבח והודאה להקב"ה. (שו"ע).

כלפי מי נאמר האיסור

- ו. האיסור לתת להם חן נאמר על כל אומות העולם ולא רק על ז' עממין. (שו"ע).
- ז. כל הגויים בכלל האיסור, אפילו אם אינם עובדי עבודה זרה. (כן משמע להדיא בשו"ע ובש"ך, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי). [ויש שהקלו בגויים שאינם עובדי עבודה זרה (שו"ת ציץ אליעזר ושו"ת בצל החכמה), ודבריהם צ"ע].
- ח. נראה להתיר לתת חן לגר תושב.
- ט. אסור לתת חן אפילו לגוי שחושבים שאינו רשע.

- י. נראה לאסור לתת חן לישראל מומר (כן משמע להדיא בשו"ת המבי"ט וכן נראה מסברא) [ויש שהקלו בזה (שו"ת אגרות משה), רצ"ע]. ואיסור זה הוא מלבד איסור חנופה שנאמר ברשעים (כן שמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א, וכע"ז כתב בשו"ת אגרות משה)]. ויש להסתפק בזה בדינו של תינוק שנשבה.
- יא. אסור לשבח אומה שלימה של גויים. (כן נראה מסברא וכן יש להוכיח מדברי הגר"א והחת"ס ועוד אחרונים). [ויש שכתבו להקל בזה (נשמת כל חי ודברות משה), ודבריהם צ"ע]. ונראה שאין איסור לשבח אומה שלימה כשבכלל השבח יש גם את היהודים המתגוררים שם.
- יב. מותר לומר שעדיף ליהודים להתגורר תחת אומה אחת מאשר תחת אומה אחרת (כן משמע בגמ' וכן מבואר בחי' הגר"א).
- יג. נראה שאסור לשבח אפילו גוי שמת, אם נשאר ממנו דעות פסולות בקרב תלמידיו ותלמידי תלמידיו או בספרים. (כן נראה מסברא וכן משמע בקרן אורה). [ויש שדנו להקל בזה (חידושים וביאורים), רצ"ע]. אך אם לא נשאר ממנו דעות או הנהגות פסולות מותר לשבח אחר שמת.
- יד. צ"ע אם מותר לשבח גוי על יופיו אם לא מכירים את הגוי ורק פגשו אותו באקראי בעלמא, ובדרך הטבע לא מסתבר שיוצור איזה קשר עם אותו הגוי.
- טו. נראה שאסור לשבח אפילו גוי שלא מצוי שהשומעים יבואו להיות קרובים וידידים שלו, כגון מנהלי המדינה וראשיה. ועל כל פנים יש לאסור זאת כשידועים מעשיהם ודעותיהם. [ויש שדנו להקל בזה (שו"ת תשובות והנהגות), רצ"ע].
- טז. צ"ע אם מותר לשבח גוי שהיטיב עם ישראל ויש הכרת הטוב כלפיו [ונראה דכשהדבר נעשה לתועלת ודאי אפשר להקל].

אופנים בהם יתכן שלא נאמר האיסור

- יז. נראה דכשתכלית השבח אינה הגוי עצמו אלא איזו מידה טובה שיש בו, אין איסור לשבח את המידה. ובפרט יש להתיר זאת באופן שכשמשבח את המידה אין עצמותו של הגוי משתבחת בזה, כיון שיש לו מידות רעות אחרות שמאפילות על השבח ששבחוהו במידה ההיא. (כן נראה מסברא, וכן משמע בספר חידושים וביאורים).
- יח. יש שהתירו לשבח גוי כשתכלית השבח היא לתועלת ישראל (כן מבאר בחזו"א, וכן משמע בפלפולא חריפתא, וכן הורו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א). [ובירושלמי משמע קצת לאסור, וצ"ע].
- יט. אדם שמתענינים אצלו על פועל או אומן גוי שעבד עבורו כדי לדעת אם לשוכרו למלאכה, נראה שמותר לשבחו כדי שתהיה תועלת לחבירו. [ואפשר שמן הראוי שיוסיף ויאמר לשואל דאף על פי שהוא פועל או אומן מוצלח מכל מקום צריך להזהר שלא להדבק בו ושלא ללמוד ממעשיו].
- כ. מותר לשבח גוי באופן שעל ידי השבח נגרם שבח יתר מאד לישראל (כ"כ בספר החינוך).
- כא. נראה להתיר לקרוא ולספר מתוך ספר שכתובים בו שיאים והישגים שעשו גויים, כגון מי הוא האדם המהיר או הגבוה ביותר בעולם. ובפרט יש להתיר באופן שלא ידוע מאומה על אותו הגוי חוץ מהשיא או מההישג. [ואפשר שלכתחילה עדיף להקדים ולומר לשומע שאין כוונה לשבח את הגוי עצמו, וששבח זה הוא בטל ביחס לכלל מידותיהם הרעות של הגויים].

- כב. אפשר שיש להקל לספר בשבחו של הגוי כשבשעה שמשבחו מזכיר גם את גנותו. (כן יש משמעות בשערי תשובה). ובפרט יש להקל בזה באופן שמידת הגנות מרובה ממידת השבח.
- כג. נראה להתיר לשבח גויים באופן כללי כשלא אומר את שמם והשומע אינו יודע כלפי מי הדברים אמורים.

לשבח ציורים ובנינים שעשאו גויים

- כד. נראה לאסור לשבח יצירת אומנות או בנין נאה שעשאו גויים באופן שהשומעים מכירים ויודעים מי הוא האמן והאדריכל ושייך החשש שיבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו הרעים.
- כה. נראה להקל לספר בשבח יצירה יפה או בנין נאה שעשה גוי באופן שלא ידוע מי הוא הגוי שעשאם, או אפילו אם ידוע שמו אלא שאין לו שום משמעות עבור המספר והשומעים. ואפשר שיש להקל אפילו באופן שמכירים את הגוי אלא שעיקר כוונת המספר אינה לשבח את האמן והיוצר כי אם את היצירה.
- כו. אם האמן או האדריכל כבר מתו, ולא נשארו מהם דעות כוזבות וחכמות פסולות, מותר לספר בשבח יצירותיהם.
- כז. מותר לספר בשבחה וביופיה של אחת משאר ארצות העולם.

סוגים שונים של גויים ובעלי אומנות

- כח. נראה להחמיר שלא לספר בשבחו של חכם גוי על חכמתו, אלא אם כן באחד מהאופנים הבאים.

(א) שאותו חכם כבר מת, ולא ידוע על דעות כוזבות וחכמות פסולות שנשארו ממנו בקרב תלמידיו ותלמידי תלמידיו או בספרים. [ויש שדנו להקל בכל גוי שמת (חידושים וביאורים), וצ"ע].

(ב) כשמשבח את חכמת הגוי כדי להראות שחכמת ישראל משובחת יותר.

(ג) כשהשבח נעשה לתועלת הישראלים השומעים את דבריו [והיינו לדעת הסוברים (לעיל באות י"ח) שאין איסור לתת חן לגוי כשזה לתועלת ישראל].

(ד) כשמספר בשבח חכמתו של הגוי בדרך שבח להקב"ה שנתן מחכמתו לבשר ודם.

(ה) אפשר שיש להקל כשמדגיש לשומעים שאף שבפרט מסוים יש שבח אצל הגוי מכל מקום אין להדבק בו ואין ללמוד ממנו או ממעשיו דברים אחרים.

כט. יש שהתירו לשבח חכם גוי על דברים שאמר בחכמת התורה [באופן שלא שייך האיסור של הרחק מעליך זו מינות]. (שו"ת ציץ אליעזר בשם נשמת כל חי), וצ"ע.

ל. נראה לאסור לומר על גוי שהוא צייר או אדריכל טוב וכדו'. בין אם הוא חי ובין אם הוא מת אלא שידועים מעשיו הרעים או דעותיו הכוזבות. אך אם הגוי כבר מת ולא נשארו ממנו דברים פסולים ודעות כוזבות, נראה להתיר לשבחו.

ליפות את הגוי

לא. אסור לישראלית לגדל שער לנכרית. (ירושלמי). ונראה דכמו"כ אסור ליפות את הגוי בכל דבר יפוי חשוב. ואפילו כשמקבל שכר תמורת מה שמייפהו.

לב. נראה להתיר למכור בגד לגוי אף שהגוי מתייפה על ידי הבגד, ואפילו בגד שעיקר תכליתו היא לנוי ולא ללבישה.

סי' א

דברי הראשונים באיסור לשבח את הגויים

מתחילה נראה להעתיק את דברי כמה ראשונים והשו"ע ביסוד האיסור שלא לתת להם חן.

א. וכן אסור לספר ואפילו לומר כמה נאה גוי זה בצורתו קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים. (רמב"ם פ"י מע"ז ה"ד)

ב. שלא נחמול על עובדי ע"א ולא יישר בעינינו דבר מהם כלומר שנרחיק ממחשבתנו ושלא יעלה על פינו שיהיה במי שהוא עובד ע"א דבר תועלת ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין עד שאמרו ז"ל (ע"ז כ.). שאסור לומר כמה נאה עו"ג זה או מה נחמד ונעים הוא זה. ועל זה נאמר ולא תחנם. ובא הפירוש על זה לא תתן להם חן כענין שאמרנו.

משרשי המצוה לפי שתחלת כל מעשה בני אדם היא קביעות המחשבה במעשים והעלות הדברים על שפת לשון ואחר המחשבה והדיבור במעשה כל מלאכה ועל כן בהמנענו במחשבה ובדיבור ממצוא בעובדי ע"א תועלת וכן הננו נמנעים

בכך מלהתחבר עמהם ומרדוף אחר אהבתם ומלמוד דבר מכל מעשיהם הרעים וכו'.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר על זה ושבח עובדי ע"א ומעשיהם זולתי בענין שימצא שבח יתר מאד לאומתינו מתוך שבחם עבר על לאו זה. ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה אבל עונשו גדול מאד כי הוא סבה לתקלה גדולה ומרובה שאין לה תשלומין, כי הדברים ירדו לפעמים בחדרי בטן השומעים וכל יודע דעת יבין זה. (חינוך מצ' תכ"ו)

ג. ואל תשבח שום גוי לא בחן ולא ביופי ולא במעשיו. (רבנו יונה בספר היראה אות רס"ד)

ד. אסור לספר בשבחן אפילו לומר כמה נאה עכו"ם זה בצורתו קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו. אבל אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו מותר. (שו"ע יו"ד סי' קנ"א סע' י"ד)

סי' ב

כשתכלית השבח היא התכונה או המידה

א. בעיקר האיסור לתת חן לגויים ולשבחם, נראה לייסד דהאיסור נאמר רק באופן שמתכוין לשבח את הגוי ולכן הוא מספר במעלתו וביופיו וכדו'. אבל אם כוונת המספר אינה לשבח את עצמו של הגוי אלא רק את המידה או היופי וכדו' בכה"ג ליכא להאי איסורא. וכגון אדם הרוצה לשבח את מידת החריצות ולשם כך הוא מספר על גוי מסוים שהוא מפורסם בחריצותו כדי שילמדו ממנו את מעלת אותה המידה, בכה"ג אין איסור אף שנמצא שהגוי משתבח בדבר, דסו"ס עיסוקו של המספר הוא במידה ולא בגוי, והגוי הוא רק הדוגמא למי שמקיים את המידה, ובכה"ג פחות יש לחוש שיבואו להדבק בגוי וללמוד ממנו גם את מעשיו הרעים.

ב. ובפרט יש להתיר זאת באופן שאותו השבח שמשבח בו את הגוי בטל במיעוטו בתוך שאר דברי הגנות שאומרים עליו. דכשעושה כן השומעים לא יבואו להדבק בגוי, דמוכח מיניה וביה שאין כוונה לשבח אותו עצמו אלא רק את המידה, שהרי אם התכלית היתה לשבח את עצמותו לא היו מזכירים את גנותו בשאר הדברים.

ובזה יש ליישב את הא דאיתא במגילה (יג.) על אחשורוש בזה"ל "בערב היא באה ובבוקר היא שבה, אריו"ח מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו שלא היה משמש מיטתו ביום". ולכאורה צ"ע למה שיבחו חכמים את אחשורוש ולא חששו לאיסור לתת להם חן [ובס"י ה' נתבאר דהאיסור הוא גם בגוי שכבר מת]. ולפמשנ"ת י"ל דהתם התכלית היתה לשבח את מידת הצניעות, שלא היה משמש מיטתו ביום, והיינו כדי שילמדו ממנו ישראל בקל וחומר שאין לעשות כן. ולא היה ענין כלל לשבח את אחשורוש עצמו שהרי הוזכרה שם כל העת גנותו הגדולה, כדאיתא התם דדוקא מגנותו של אותו רשע, שהיה בועל נשים ומשלחן, למדנו שבח זה, שהוא באמת קטן לאין ערוך מהגנות. וע"ע במהר"ל (אור חדש עמ' קי"ח) שהטעם שכתבו את צניעותו של אחשורוש היה משום כבוד אסתר שלא יאמרו שהיה זה דרך זנות, דגנאי הוא לאסתר שתבעל לגוי דרך זנות, ע"ש. וע"ע בילקוט מאמרים לגר"צ הכהן מלובלין (פ. מדפה"ס) משכב"ז.

וכן י"ל בהא דאיתא באסתר רבה (פ"ד א' אות ט"ו) על אחשורוש דארבעה דברים טובים היו באותו האיש, עשה שלש שנים בלא כתר ובלא כסא וכו', ע"ש. דהטעם דלא חששו ללא תחנם הוא משום שארבעת הדברים הקטנים הללו בטלים באלף

ביחס לכל מדותיו הרעות שהוזכרו, וכשמשבחים באופן זה לא חיישין שיבואו ללמוד ממנו את שאר מעשיו הרעים.

ג. ולפי סברא זו מיושב נמי מה שאמרו בברכות (ח:):
 "תניא אמר ר"ע בשלושה דברים אוהב אני את המדיים,
 כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא ע"ג השולחן וכו'". וצ"ע
 למה לא חשש ר"ע ללא תחנם. וכבר נתבאר (בסי' י"ג) דהאיסור
 אינו רק על גוי פרטי אלא גם על אומה שלמה. והשתא י"ל דכוונת
 ר"ע היתה לשבח את אותן שלושת המידות שנמנו שם ולא את
 כללות האומה המדית והפרסית. וכן משמע מכך שר"ע מנה את
 אותם ג' הדברים המשובחים שלהם ואמר שבזה הוא אוהב את
 המדיים. ובפשטות נראה דלומר על אומה שמעלתה היא באותן
 שלושה דברים, שהם דברים קטנים ולא מעלות גדולות, זה אינו
 שבח לאומה אלא בזיון, שרק הדברים הפעוטים הללו משובחים
 בה. ועל כרחק שהכוונה היתה לשבח את אותן הדברים ולא את
 המדיים והפרסיים עצמם. וע"ע בספר שפתי צדיק עה"ת (פ"ד
 ואתחנן אות מ"ב) שכתב בקצרה כע"ז, ולכאורה הן הן
 הדברים.¹

¹ ועי' בבן יהוידע בברכות (שם) שיישב בפשטות אמאי לא חשש ר"ע ללא תחנם, דהתם בא לגנותם דהא נחית למנין לומר דבכל האומה הגדולה הזאת לא ימצאו דברים שראוי לאוהבן אלא ג' ולא יותר ושי"מ דבשאר הדברים ראוי לשונאן, עכתי"ד. וזהו ישוב אחר קצת ממש"נ כאן בדברינו, דלדברינו אין הכרח לומר שעיקר כוונת ר"ע היתה לגנותם כמש"כ הבן יהוידע, אלא התכלית היתה לשבח

ד. ואפשר שיש לדקדק קצת כהיתר זה מלשון הירושלמי (פ"א מע"ז ה"ט, והוזכר בחת"ס ע"ז כ. ד"ה הרואה) דאיתא התם מעשה ברבן גמליאל שראה אשה נכרית אחת ובירך עליה, והקשו דהא איכא איסור לתת להם חן, ויתרצו בירו' דר"ג לא אמר אלא ברוך שכן לו בריות נאות בעולמו שכן ראה אפילו חמור נאה או גמל נאה וסוס נאה אומר ברוך שכן לו בריות נאות עולמו. ואפשר דכוונת הירו' היא לרמוז להיתר הנ"ל, דהאיסור לתת להם חן הוא רק כשבא לשבח את הגוי, אך כשהשבח הוא רק ליופי או למידה שפיר דמי לעשות כן, דלא יבואו להדבק עקב כך בגוי, וכמו שמשבח בריה נאה כחמור [ובאמת עיקר כוונת הירו' להתיר היא משום דהוי דרך שבח לקב"ה, וכדאיתא בבבלי, אלא שמהתוספת שיש בירו', שדימה זאת למי שראה בריות נאות, משמע קצת כמש"נ].

ונראה שיסוד היתר זה מבואר גם בספר חידושים וביאורים (ע"ז כ. ד"ה לא תחנם), דיעוי"ש שכתב בזה"ל "ולפ"ז נראה דגם אסור לספר בשבח אומנותו, וכש"כ חכמתו ורפואתו אם רופא הוא, ואפשר דאין איסור אלא בעוסק בשבחו וכמו שאמרו כמה נאה עכו"ם זה, אבל לומר עכו"ם זה אומן טוב או

את המידה, ואפילו הכי אין בזה איסור למרות שהגוי ג"כ משתבח בכך, ובפרט היכא שביחס לכלל השלימות האנושית אזי שבח זה אינו חשוב כל כך דנמצא שכלליות הגוי אינה משתבחת אלא מתגנה וכמשי"נ. ועע"ש בבן יהוידע מש"כ ליישב את הגמ' שם באופן נוסף, והארכנו בזה בס"י ד'.

רופא טוב שרי, דאל"כ אף כשאומר שהוא אומן או רופא יש בזה שבח, וכי נימא דאסור לומר על עכו"ם מה אומנתו". וי"ל דכוונת חילוקו היא כעין מש"נ, דהאיסור הוא רק כשעוסק בשבח של עצמו אבל אם התכלית היא האומנות, וכגון שחבירו נצרך לרופא, בכה"ג ליכא איסור.

ה. וע"ע בסי' ח' מש"נ לפי סברא זו דאפשר דיש להקל לשבח ולספר ביופיו של ציור או בנין שעשה גוי כשהכונה אינה לשבח את האומן אלא את היצירה. וע"ע בסי' ז' מש"נ בהא דיש להקל לספר על שיאים והשגים של גויים כשתכלית הסיפור אינה הגוי שעשה אותם אלא עצם השיא וההישג.

סי' ג

לשבח את הגוי כשהדבר נעשה לתועלת ישראל

א. יל"ע האם מותר לשבח את הגוי ולתת לו חן כשמטרת השבח אינה למען הגוי ולטובתו אלא כדי שתהיה תועלת וטובה לישראל. וכגון אדם שיש לו פועל גוי ורוצה לשבחו ולעודדו בעבודתו כדי שיעבוד טוב. וכן מי שמבררים אצלו על פועל שעבד עבורו ורוצה לומר לשואל שהפועל היה מוצלח וכדאי לשואל לשוכרו.

ב. והנה על האיסור לתת לגוי מתנת חנם כתב השו"ע (קנ"א סע' י"א) דאם הישראל מכיר את הגוי אין את האיסור. וביאר הט"ז (סק"ח) דאם הוא מכירו אין על זה שם מתנת חנם אלא הוי כמכירה, שהרי הגוי ישלם לו גמולו או שכבר שילם לו. ומבואר בט"ז דטעם ההיתר אינו משום שכשעושה לתועלת לא נאמר האיסור לתת מתנת חנם, אלא ההיתר הוא משום שכל האיסור מעיקרו אינו אלא כשנותן בחינם אבל כשמכירו אי"ז בחינם ובכה"ג לא שייך האיסור כלל. ולכאורה לפי"ז נראה דכל ההיתר של מכירו לא נאמר אלא באיסור של מתנת חנם, אבל באיסור לתת להם חן לא שייך היתר זה, שהרי יסוד האיסור לתת להם חן הוא שלא יבוא להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, ולזה

לא יועיל מה שמכירו דאף שבכה"ג אי"ז נחשב בחינם מ"מ שייך החשש. ובשלמא אם ההיתר במתנת חנם היה משום שהאיסור לא נאמר כשזה לתועלת היה אפשר לומר דאף בנתינת חן שרי בכה"ג. אבל בט"ז מבואר לא כך, דאין היתר של תועלת אלא שבמכירו אי"ז מתנת חנם, וקולא זו לא שייכת לכאורה בנתינת חן. וכמו שלא מצינו היתר לתת להם חן כשהגוי משלם על הנתינת חן כך לא נאמר שיש היתר כשזה לתועלת של ישראל.

ואין לתמוה דכיון שלענין מתנת חנם יש היתר לתועלת א"כ איך אפשר לחלק ולומר שלענין נתינת חן הדבר אסור והרי בפשטות יסוד האיסור הוא אחד. זו אינה קושיא כלל, דהרי לענין האיסור לתת להם חנייה בקרקע הסכמת הפוסקים היא לאסור גם כשזה לתועלת ישראל, ועי' לדוגמא מה שהבאנו להלן (באות ה') את דברי החזו"א בזה. ועל כרחך דאפשר לחלק בין האיסורים הנלמדים מקרא דלא תחנם. וא"כ י"ל דהוא הדין לענין האיסור לתת חן דדמי לחנייה בקרקע ולא למתנת חנם ואין היתר של תועלת.

ובאמת השו"ע הזכיר היתר זה רק לגבי מתנת חנם, ומשמע נמי דדוקא התם נאמר ההיתר ולא לגבי לתת להם חן.

ג. ונראה להביא ראיה לאסור נתינת חן לגוי לתועלת ישראל מהא דאיתא בירושלמי (פ"א מע"ז ה"ט) "ר"ש רבי אבהו

בשם רבי יוסי בר חנינה גודלת ישראל לא תגדל את הנכרית משום לא תתן עליהם חן". כלומר דאסור לישראלית לקלוע שער לנכרית משום שבכך היא נותנת לה חן. ובסי' י"א הארכנו בביאור שיטת הירושלמי. ובפשטות עסקינן אפילו אם הגודלת נוטלת שכר מהנכרית על קליעת השער, דאם זה היה בחינם היה בלא"ה איסור משום שנותנת לה מתנת חינם. וחזינן דאסור לתת להם חן אפילו כשעושים זאת על מנת לקבל שכר. ומסברא נראה דאין לחלק בזה בין האיסור ליפותם לאיסור לתת להם חן, דמאי שנא [ובפרט אם ננקוט כהצד שנתבאר בסי' י"א דהאיסור ליפותם אינו איסור חדש אלא הוא בכלל האיסור הכללי שלא לתת להם חן כדי שהשומע לא יבוא ללמוד ממעשיהם, דהכ"נ י"ל דאסור ליפותם כדי שהרואים אותם לא יבואו להדבק בהם בגלל שהם יפים, ועיין].

ומיהו ע"ש (בסי' י"א) שהסתפקנו דאפשר דהסכמת הפוסקים אינה כהירושלמי אלא כסתימת הבבלי שאין בזה איסור. ואפשר דבהא גופא נחלקו הבבלי והירושלמי, האם יש איסור גם כשיש תועלת לישראל, וצ"ע.²

ובדוחק אפשר לדחות דשאני התם שעושה ממש את הדבר האסור אלא שעושהו עבור ממון. ומשו"ה אין היתר של

² שו"ר בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו) שכבר הוכיח מדברי הירושלמי הללו לאסור לתת להם חן לתועלת הישראל, וכתב דהאיסור לתת להם חן הוא ככל שאר איסורי תורה שלא הותר לעבור עליהם משום בצע כסף.

תועלת ישראל, אבל כשהתועלת היא באופן עקיף על ידי השבח ולא שעושה את האיסור תמורת ממון, שפיר יש להקל, ואכתי צ"ע.

ד. והנה בסי' ד' הבאנו מהחינוך דכשמשבח את הגוי באופן שעל ידי השבח יהיה שבח גדול יותר לישראל אין בזה איסור. וע"ש שהבאנו שמקור הדברים הוא בגמ' בסוטה (מב:): לגבי גלית. ולכאורה היה אפשר ללמוד מזה שמותר לתת חן לגוי כשיש בדבר תועלת לישראל.³

ומיהו יותר נראה דזה אינו, וההיתר של החינוך אינו שייך לנדו"ד. דסברת החינוך אינה משום שכל שעושה לתועלת ישראל אין איסור, אלא יסוד היתרו הוא שכל היכא שע"י שמשבח את הגוי נמצא שהישראל משתבח טפי א"כ אי"ז נחשב שהוא בא לשבח את הגוי דהרי השבח העיקרי שיוצא מדבריו הוא שבח לישראל, וכיון שיסוד האיסור לשבח גוי הוא משום שחששו שהשומעים יבואו להדבק בגוי וללמוד ממעשיו הרעים, כאן שהישראל משתבח טפי לא חיישינן להכי, דהשומעים לא יבואו להדבק בגוי אלא בישראל שהשתבח יותר מהגוי, וזהו ההיתר

³ ואי נימא הכי א"ש דברי החזו"א (שהבאנו לקמן באות ה') דכשכתב את היתרו לתת להם חן כשיש בדבר ריוח של ישראל ציין לדברי החינוך. וצ"ב כוונתו והיכן מצא בחינוך היתר כשזה לתועלת ישראל. ולפמשיית השתא י"ל דס"ל להחזו"א דיסוד ההיתר של החינוך לשבח את הגוי כשהישראל משתבח יותר עי"ז הוא משום שיש בזה תועלת לישראל, ועיין.

של החינוך. אבל בנדו"ד שיש שבח רק לגוי ולא לישראל, ודאי יש לחוש שיבואו להדבק בגוי וללמוד ממעשיו. ואף שכתוצאה מהשבח תהיה תועלת לישראל מ"מ אסור דסו"ס הגוי השתבח. והחינוך לא התיר נתינת חן לתועלת אלא היתרו הוא שכשישראל משתבח טפי שוב אי"ז נחשב לנתינת חן שגורמת להדבק בו, ועיין.

ה. אכן בחזו"א (יו"ד סי' ס"ה סק"ד ושביעית סי' כ"ד סק"ד) מבואר להדיא שיש היתר לתת חן לגוי כשהדבר נעשה לתועלת ישראל. דיעו"ש בחזו"א דאיירי לענין לתת להם חנייה בקרקע ובתו"ד כתב בזה"ל "ואע"ג דלענין לא תתן להם חן כל שעושה לריוח ישראל מותר, וכמש"כ הר"ן פר' השולח לענין לשחרר עבדו וכמש"כ בספר החינוך מצ' תכ"ו, הכא לענין חניה בקרקע אין חילוק, דנתינת חן אינו אלא ברגש החנינה אבל לא בדורש טובת עצמו, אבל חנייה בקרקע המציאות של עע"ז על אדמת ישראל בקנין שנאוי לפני המקום וכו'". וחזינן דכל שדורש טובת עצמו אין איסור לתת להם חן, והאיסור הוא רק כשעושה חן ברגש החנינה. ודלא כמש"נ לעיל.⁴

⁴ ואשר על כן צ"ב דברי החידושים וביאורים שהבאנו לעיל (סי' ב' אות ה') שהתיר לומר עכו"ם זה אומן טוב או רופא טוב רק משום שאין איסור לא תחנם אלא בעוסק בשבחו וכמו שאמרו כמה נאה עכו"ם זה וכו', וע"ש מה שביארנו בטעם היתרו. ולכאורה לפי דברי החזו"א המפורשים הללו יש להתיר זאת בלא"ה מטעם שהדבר נעשה לתועלת ישראל ולא ברגש החנינה. [ולא מסתבר כלל

אלא שסברת החזו"א צ"ב, דכיון שיסוד האיסור הוא שלא יבואו להדבק בגוי וללמוד ממעשיו הרעים, מה הטעם להקל כשמשבח לטובת עצמו. וצ"ל דס"ל לחזו"א דכשהתכלית היא טובת עצמו ולא שבחו של הגוי לא חיישין שהשומעים יבואו להדבק בגוי וללמוד ממעשיו, שהרי הם יודעים שכל מה ששבחו את הגוי לא היה בגלל עצם מעלתו אלא עבור השבח של הישראל, וכל מה שנאסרה נתינת שבח לגוי אי"ז אלא כשהכוונה היא לשבח לשם השבח, וכלשון החזו"א - שעושה ברגש החנינה. ומיהו אכתי צ"ע מה שהוכיח החזו"א כדבריו מהר"ן בפר' השולח. דלכאורה הר"ן שם איירי רק באיסור של מתנת חנם ולא באיסור של נתינת חן, ובסברא יש חילוק גדול בין שני האיסורים וכמש"נ לעיל באות ב', ואולי הר"ן התיר רק במתנת חנם דכשזה לתועלת הישראל אי"ז מתנת חנם אך אין ראיה מדבריו שגם לתת להם חן לתועלת שרי, וצ"ע.

ו. ובאמת אי נימא כהחזו"א שאין איסור לשבח גוי כשעושה לתועלת ישראל כיון שאינו עושה כן ברגש החנינה, נראה ליישב כמה גמרות שהתקשינו בהן אמאי לא חששו ללא תחנם. וכגון מה שמצינו בקידושין (לא:) ובע"ז (כג:) שר"א סיפר בשבחו של דמא בן נתינה. והשתא י"ל דהיה זה כדי ללמד עד

שההיתר של החו"ב הוא אכן משום שלתועלת ישראל אין איסור לשבח, דדבריו לא משמע כן.

היכן כבוד אב ואם ומשו"ה שרי אף שהגוי משתבח עי"ז. וכן בסנהדרין (לט:) דריב"ל רמי כתיב וכמשפט הגויים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב וכמשפטי הגויים אשר סביבותיכם עשיתם, ומשני כמתוקנין שבהם לא עשיתם כמקולקלין שבהם עשיתם. ופרש"י כמתוקנין שבהם לא עשיתם - "כמו עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלוהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא". והשתא כיון שהדברים נאמרו כדי להוכיח את ישראל אין איסור. וכן בברכות (ח:) דאמר ר"ע בשלושה דברים אוהב אני את המדיים שכשחותכין את הבשר אין חותכין אלא ע"ג השלחן וכו'. והשתא י"ל דר"ע אמר כן כדי שישראל ילמדו מהם לנהוג בדברים הללו, וכל שאין התכלית לשבח את הגוי אלא לתועלת ישראל שרי. וכע"ז כתב הבן יהוידע בברכות שם (ד"ה בשלושה דברים). וע"ע בדבריו במקום אחר (מגילה יג.) דאיתא על אחשורוש דמגנתו של אותו רשע למדנו שבחו שלא שימש ביום. וכתב הבן יהוידע דמה שלא חששו ללא תחנם היה משום שרבנן לא נחתו לספר שבחו אלא הודיעו אותנו זאת כדי שכל ישראל יקחו ק"ו מאותו רשע שהיה שטוף בזימה ומלך ועם כל זה לא היה משמש ביום, וכל שכן שראוי להזהר בכך כל איש ישראל, עכתו"ד [ומיהו עי' לעיל בסי' ב' שיישבנו את הגמרות באופן אחר, כך שאין מכל הגמ' הללו ראייה מוכרחת שיש היתר של תועלת].

ז. ונראה להביא קצת ראייה להיתר לשבח גוי לתועלת ישראל מהרא"ש (ע"ז פר' קמא סי' י"ט) שכתב "לא תתן להם חן, מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב אסור לומר כמה נאה עכו"ם זה. תניא בתוספתא בד"א בעכו"ם שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום אבל אם היה אוהבו או שכינו מותר שאין אלא כמוכרו לו". ומשמע קצת מסתימת דברי הרא"ש שההיתר הוא גם על האיסור לתת להם חן. וכן מבואר להדיא בפלפולא חריפתא שם (סק"ד) שכתב "כמוכרו לו, כלומר שאינו מתנת חינם אלא כמוכר לו דמי שהרי ע"י שהוא אוהבו או שכינו הוא שאומר כן ומקבל גם ממנו הנאה מה". וע"ע בדברות משה (חולין פ"א עמ' רמ"ב) שכבר דייק כע"ז מהפלפולא חריפתא, וכתב דליכא איסור של נתינת חן כשאיכא גם לישראל איזו הנאה מזה, אף שהנאת העכו"ם מהאמירה גדולה וברורה והנאת הישראל אינה ברורה וקטנה, וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו).

ושו"ר בספר נשמת אברהם (ח"ב יו"ד סי' קנ"א) שהביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר שלתועלת של היהודי מותר לתת חן לגוי. והוסיף דכמו כן מותר משום דרכי שלום, וצריך לשקול כל דבר בפני עצמו, עכ"ד.

ח. והנה איתא בשבת (לג:) דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון וכו' ופתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו'. ויעווי"ש בחי' הגר"א שכתב בזה"ל "ודאי דאסור לומר כמה נאה על עכו"ם, אלא דאמר כן שמוטב לדור תחתיהם ולא תחת אומה אחרת וכדאמר לעיל תחת נכרי ולא תחת חבר וכו', ורשב"י סבר דאפילו לשבחם אסור וכדמסיים כל מה שתקנו לא תקנו אלא כו".

ומשמע בגר"א דסברת ר' יהודה ששיבך את מעשיהם היתה דהשבח היה לתועלת של ישראל, שידעו שמוטב לדור תחתיהם ולא תחת אומה אחרת וכשהשבח הוא לתועלת ישראל אין איסור.

ובסברת רשב"י שאסר יל"ע האם כוונת הגר"א לומר באופן כללי שאפילו כשזה לתועלת ישראל אסור לשבח את האומות, או שכוונתו היא דאף כשיש תועלת לישראל מ"מ אם אפשר לומר את התועלת מבלי לשבחם צריך לעשות כן וכגון שיאמר סתם שמוטב לדור תחתיהם בלי לומר כמה נאים מעשיהם, שבזה הוא גם כן משיג את התועלת בלי חשש שיבואו להדבק במעשיהם. [וע"ע בגמ' בגיטין (יז.) שדנו תחת איזה

אומה עדיף לדור, תחת הרומאים או הפרסיים, וע"ש בתוס' (ד"ה הא) ודו"ק].

ועכ"פ בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון נקטינן כר' יהודה, ונמצא שתהיה ראייה מכאן לחזו"א שמותר לתת חן לעכו"ם כשזה לתועלת ישראל.

[ובספר עבודת המלך (פ"י מע"ז ה"ד) כתב בביאור המעשה בגמ' בשבת דרבי יוסי ששתק על דברי רבי יהודה הרי"ז מטעם שסבר שאסור לספר בשבחן של הגויים, והלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו. וע"ש מש"כ דרבי יוסי ורבי יהודה לטעמייהו בבכורות מ"ה במה שנחלקו בהא דכתיב באצבעות ידיו שש אי הוי שבח או גנות, ע"ש.

אמנם כמדומה דעיקר דברי העבודת המלך אינם מוכרחים. ועל כל פנים הגר"א לא כתב מאומה בשיטת רבי יוסי ששתק, אלא ביאר את פלוגתת רבי יהודה ורבי שמעון, ובפלוגתא זו קיימא לן כרבי יהודה.

ואדרבה, אם רבי יוסי היה סבור שיש ממש איסור בדבר
היה עליו למחות כרבי שמעון ולא לשתוק, ומשמע דאף רבי יוסי
סבר דאין בזה ממש איסור ועיין⁵.

⁵ ומיהו בעיקר קושיית הגר"א, איך שיבח ר' יהודה את מעשי הרומאים, נראה ליישב בכמה אופנים. (א) ראשית י"ל לפמשנ"ת בסי' י' דכשהשבח הוא פרט קטן ביחס לכלל מידותיו המגונות של הגוי אין איסור, דזה אינו מוגדר כשבח. וממילא הוא הדין בנדו"ד, דכלפי מה שהרומאים היו יכולים להיטיב בעזרת כל עושרם וממשלתם אזי כשאומרים עליהם את הדברים המועטים הללו אין כאן שבח. (ב) עוי"ל דשאני התם דהיתה זו שעת הסכנה כדאיתא התם בגמ' ובכה"ג שרי לשבח כדי שלא יענישוהו. ועי"ע בחינוך (מצ' תכ"ו) שכתב באיסור לתת להם מתנת חינוס דבגמ' (גיטין סא.) איתא דמותר לפרנס עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ובספר היראה המיוחס לרבנו יונה (אות רס"ד) כתב דאין לשבח שום גוי לא בחן ולא ביופי ולא במעשיו וכו' ושאיין לדון אותם לכף זכות "אם לא בפניהם מפני דרכי שלום". ולפי"ז גם בנדו"ד יש להתיר. ועי"ע במהרש"א בשבת (שם) דר' יהודה אמר את דבריו מפני יראת מלכות. (ג) ועוי"ל שר' יהודה שיבח את הרומאים בדרך שבח לקב"ה, ובכה"ג אין איסור (וכמש"נ בסי' ט'). ושור"ר כעיי"ז בספר והיה ברכה לבעל הבני יששכר (על הגמ' בשבת שם) שכתב דרבי יהודה בודאי לא נתכוין לשבחם דהרי כתיב לא תחנם, אלא שהוא על דרך שאמר בן עזאי ברוך שברא כל אלו לשמשני [ועי"ש שכתב דרשב"י חשש פן עיי"ז יהיה להם איזה שכר כיון שמגיע טובה לישראל ממעשיהם ועל כן אמר שכל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן]. (ד) ובדברות משה (שבת פרי' ב' סי' כ"ו הע' צ"ב) תירץ דהאיסור הוא רק לשבח יחידים ולא כשמשבח אומה שלימה. ומיהו עי"ע לקמן (בסי' י"ג) מה שתמהנו על כלל זה. (ה) ובשפת אמת בשבת (שם) תירץ דאף ר' יהודה ששיבח את הרומאים אמר כן רק בלשון תמיהא. אמנם צי"ע דבגמ' שם איתא לאחמ"כ דהרומאים כבדוהו על כך. ועוד צי"ע לפי ביאור השפ"א למה הוצרך רבי שמעון לענות ולומר דכל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן, והרי גם רבי יהודה אמר דבריו בתמיהא. (ו) ולקמן (בסי' ט"ז) הסתפקנו אם מותר לשבח גוי כשיש הכרת הטוב כלפיו. ואי נימא דשרי אזי אפשר דאף בנדו"ד מה שרבי יהודה שיבחם היה בגלל הכרת הטוב על מה שישראל נהנו ממעשיהם.

אמנם אין ליישב את הקושיא לפי היסוד שנתבאר לעיל (בסי' ב') דכשתכלית השבח הוא הפעולה והיצירה ולא הגוי עצמו אין איסור, זה אינו, דבאותו מעשה תכלית הדברים היתה לומר על הרומאים עצמם שמעשיהם נאים ועיין. ועי"ע בחי' החת"ס השלם (בשבת שם) וכן בתורת משה (סו"פ תצוה) שאכן כתב דרשב"י חלק על רבי יהודה שם משום האיסור לתת להם חן.

ס'י ד

לשבח גוי כשעל ידי זה יהיה שבח גדול יותר לישראל

א. איתא בסוטה (מב:) לגבי גלית הפלישתי "כתיב חץ חניתו וקרין עץ חניתו, אמר רבי אלעזר עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. ולא לפתח ביה כלל, לאודועי שבחיה דדוד". ומבואר דכדי להודיע את שבחו של דוד הותר האיסור לספר קצת בשבחן של רשעים.

ויעוין בחינוך (מצ' תכ"ו) שכתב לענין האיסור ליתן להם חן "והעובר על זה ושיבח עובדי ע"ז ומעשיהם, זולתי בענין שיצא שבח יתר מאד לאומתנו מתוך שבחם, עבר על לאו זה". וחזינו דס"ל דאף באיסור של לא תחנם אם משבח את הגוי באופן שמתוך שבחו ימצא שבח יתר מאד לאומתנו ליכא להאי איסורא. ואפשר שמקורו הוא מהגמ' הנ"ל בסוטה, וס"ל לדמות לענין זה את האיסור לספר בשבחן של רשעים לאיסור של לא תחנם.

ויש להוסיף דיעוין בקרן אורה בסוטה (שם) שתמה מאי קמ"ל ר' אלעזר דמכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים והא בלא"ה איכא איסור מצד לא תחנם. ותירץ הקרן אורה דקמ"ל דאפילו בכה"ג שזה כדי להודיע שבחו של דוד מ"מ אסור להרבות הרבה בשבח רשע, ע"כ. ומבואר דכשהמטרה היא

לשבח ישראל אזי מצד לא תחנם זה אפילו קל יותר מאשר מצד האיסור לשבח רשע.

ב. וביסוד היתר זה יש לבאר דכשהשבח לישראל הוא גדול יותר אי"ז נחשב כלל שמשבח את הגוי ואין כאן נתינת חן, דכזה דבר אינו שבח לגוי שהרי הישראל משתבח טפי, והמספר עוסק בשבחו של ישראל ולא בשבחו של בגוי. וביותר י"ל דכיון שכל האיסור לתת להם חן הוא כדי שלא יבואו להדבק בהם וללמוד ממעשיהם, א"כ באופן שבשעה שמשבח את הגוי הוא עושה זאת בצורה שהישראל משתבח יותר, תו לא חיישין שהשומע יבוא להדבק בגוי, דמסתברא טפי שהוא ירצה להדבק בישראל שהשתבח יותר. ואף שמסברא היה מקום לפקפק קצת בזה, דסו"ס יש כאן גם שבח לגוי ויש לחוש שיבואו להדבק גם בו. ובפרט שפעמים ואי אפשר להדבק בישראל שהשתבח יותר ויש לחוש בכה"ג שהשומע ידבק עכ"פ בגוי. מ"מ ס"ל לחינוך דכמו שמבואר בגמ' דבכה"ג אין איסור לספר בשבחן של רשעים הוא הדין דיש להתיר זאת בגויים.

ג. והנה לקמן (בסי' ט"ז) הבאנו את דברי הספר חסידים בהא שהזכירו לטוב את חרבונא אף שהיה גוי, דהוי משום שהטיב עם ישראל, ע"ש. ולפמשנ"ת השתא יש ליישב בלא"ה,

דכיון שכל מעלתו של חרבונא היתה בכך שהתחבר ליהודים ולא להמן, נמצא שאין בזה לא תחנם, דע"י שמשבחים אותו אין חשש שהשומעים יבואו להדבק בו ובמעשיו אלא הם ידבקו בישראל שבהם דבק חרבונא, ועיין.⁶

ד. אכן כשהחינוך כתב את היתרו הוא כתב זאת דוקא בגוונא שעל ידי שמשבח את הגוי ימצא שבח "יתר מאד לאומתינו". ומשמע דלא סגי שהישראל משתבח רק מעט יותר אלא צריך שיהיה זה שבח יתר מאד. וצ"ב מנין למד החינוך דבר זה.

ה. ועכ"פ נראה דלפי"ז יש עצה מרווחת בכמה מקרים שבהם יש צורך לשבח גוי ולתת לו חן, שיאמרו זאת בצורה שעל ידה יהיה ישראל שישתבח יותר. וכגון כשרוצים לומר על גוי שהוא חכם וכדו', דאפשר לעשות זאת באופן שיזכירו באותה שעה דמכל מקום יש חכם אחר מחכמי ישראל שהוא חכם הרבה

⁶ והנה בספר פסקי תשובה (ח"א סי' קל"א) הביא מהשפתי צדיק (פורים אות י"ח) שהסתפק אם מותר לומר שהמן היה גוי גדול נאה וחכם, מי נימא דאסור משום שאסור לתת להם חן, או אפשר שעל ידי זה יתרבה שבח השי"ת שאבדו על שארב על ישראל. וע"ש שציין לגמ' הנ"ל בסוטה דעדיין לא הגענו לחצי שבחו של גלית וכו'.

ונראה דלפי דברי החינוך יש לפשוט את ספיקו של השפתי צדיק להיתר, דכמו שמותר לתת חן לגוי כשעל ידי זה ימצא שבח יתר מאד לאומתינו כך מותר לעשות זאת כשעל ידי זה משבחים את הקב"ה שאבד כזה גוי מן העולם [ונראה להיתר זאת אף באופן שבשעת השבח אינו מזכיר להדיא את שבחו של השי"ת שאבדו, אך עכ"פ בעינן שהדבר יהיה מובן ממילא לכל השומעים].

יותר מאותו הגוי [וכאמור לעיל, בעינן שימצא שבח יתר מאד
לאומתינו ולא סגי שהישראל משתבח מעט יותר]. וע"ע כעי"ז
בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' קצ"ז).

סי' ה

לשבח חכם גוי על חכמתו

א. יל"ע אם מותר לספר בשבחו של חכם מחכמי אומות העולם על חכמתו. ובאמת מצאנו כבר בראשונים שעשו כן פעמים רבות, וכגון הרמב"ם שהרבה לשבח את אריסטו בשבחים מופלגים, וצ"ב מדוע לא חשש ללא תחנם.⁷

ב. ונראה פשוט דאין לומר שהאיסור הוא רק כשמשבח את הגוי על יופיו או על מעשיו אך לשבחו על חכמתו אין איסור, זה אינו, דאדרבה כשמשבחים אדם על חכמתו חיישינן שיבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו הרעים טפי ממה שיש לחוש אם משבחים אותו רק על יופיו. וכשהשומעים ישמעו שהוא חכם הם

⁷ וחכ"א שליט"א רצה לומר שאריסטו התגייר בסוף ימיו ולכן אין איסור. ומיהו נראה דתירוצ זה אינו נכון, ראשית משום שבפשוטות האיסור לשבח נאמר אפילו על גוי שלבסוף נתגייר אם משבחו על מה שהיה לפני שנתגייר, דסו"ס יש לחוש שהשומעים יבואו להדבק בדרכיו ובמעשיו הראשונים, שהרי אותם משבחים. ועוד דכבר הארכנו במקו"א לפקפק הרבה בשמועה זו שאריסטו התגייר לבסוף, ואכה"מ. ועכ"פ גם אם ניישב כך אכתי אי"ז מספיק, דבלא"ה מצאנו ברמב"ם ובשאר הראשונים שבחים רבים לחכמי אומות העולם שודאי לא נתגיירו לבסוף, כאפלטון וכגאלינוס, וצ"ע.

ועי"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ב) שיישב את מה ששבחו חכמי ישראל את אריסטו לפמשי"כ בספר נשמת כל חי שכשהשבח הוא על דברי דרך ארץ הקרובים לדת של תורה אין איסור. ומיהו עי' לקמן (בסי' י"ד בהערה) שתמהנו על עיקר היתר זה של הנשמת כל חי מסברא, דאף אם אין חשש שיבואו ללמוד ממנו את הדבר הזה גופא, מ"מ יש לחוש שיבואו ללמוד ממנו גם את שאר מעשיו הרעים.

יבואו ללמוד גם מרעותיו המקולקלות והנפסלות, שהרי הם יחשבו שהוא צודק כי הוא חכם. וכגון אצל אריסטו, שאם יראו את כל השבחים שנאמרו עליו יבואו לטעות אחריו גם בדעותיו הכוזבות כמו בענין קדמות העולם.

וכל זה נכלל במש"כ הרמב"ם דהאיסור הוא לומר כמה נאה הגוי בצורתו וק"ו שאסור לספר בשבח מעשיו או לחבב דבר מדבריו וכו'. דהכא נמי כשמשבחים את חכמתו הרי"ז כמו שמחבבים דבר מדבריו. וע"ע בחידושים וביאורים (ע"ז כ. ד"ה לא תחנם) שכתב ג"כ בתו"ד דאסור גם לשבח את הגוי על חכמתו.

ובאמת בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קצ"ז) כתב להתיר מהאי טעמא, ותו"ד דבלשון חז"ל מצינו איסור זה רק כשמשבח מעשיו או מחבב דבריו ולא מצינו להדיא איסור לשבחו בחכמתו, ואדרבה חז"ל אומרים חכמה בגויים תאמין והחושב שאין חכמה באומות העולם הוא טועה וכן מצינו שהרמב"ם משבח מאד את אריסטו מפני חכמתו ומשמע שזה אינו בכלל האיסור. וי"ל הטעם דדוקא כשמשבח אותו מפני יופיו או מפני מעשיו ודבריו מצינו שיבואו עי"ז להדבק בו ולחפש קירבתו ולכן התורה אסרה, אבל אם משבחו רק בחכמתו יבואו לכל היותר לשמוע ממנו חכמתו וע"ז לא חששה התורה כל כך, ע"כ. והדברים צע"ג למה לא לחוש שכשישמעו ממנו את חכמתו שיש

לא

בה גם דברים פסולים יבואו חלילה ללמוד ולהדבק גם בדברים הללו. ואם ע"י שמשבחם על היופי יש לחוש שהשומע ידבק בהם, ק"ו שיש לחוש כשמשבחם על החכמה. ומה שאמרו חז"ל חכמה בגויים תאמין אינו נוגע לנדוד"ד, דודאי יש בהם חכמה אלא שהאיסור לתת להם חן הוא גם כשהחן אמיתי, וצע"ג.

ג. בספר חידושים וביאורים (ע"ז כ.) כתב דאחר מיתת הגוי אין איסור לשבחו דלא אתו למימשך בתריה, ודומיא דחנייה בקרקע ומתנת חנם דאינו אלא מחיים [וע"ש שדן בענין איסור חניית קרקע בהשכרת קבר]. ולפי"ז ביאר שם את הא דאיתא בקידושין (לא.) ובע"ז (כג:) דר"א סיפר בשבח מעשיו של דמא בן נתינה ולא חשש ללא תחנם. וכתב דכיון דהיה זה אחר מיתתו ליכא להאי איסורא.

ולפי דבריו י"ל דהוא הדין בנדוד"ד שרי לשבח חכם מאומות העולם על חכמתו אחר שמת, ואפשר שלכן לא חששו הראשונים מלשבח את אריסטו וכדו', דהיה זה אחר מיתתו.

ובאמת אי נימא הכי א"ש נמי הא דאיתא בסוטה (מב:) לגבי גלית שסיפרו רק חצי שבחו כיון שאסור לספר בשבחן של רשעים, וצ"ע דבלא"ה אסור לספר בשבחן של גויים משום לא תחנם אף אם הם אינם רשעים. [ועי' לעיל (בריש סי' ד') מש"נ בזה]. והשתא י"ל דמצד לא תחנם שרי אחר מיתת הגוי, ולכן

הוצרכו לומר שהאיסור לשבח את גלית היה משום רשעותו. וכן יש ליישב לפי"ז את מה שהבאנו מכמה מקומות ששיבחו את אחשורוש, וכן את מה ששיבחו את יופיה של ושתי (במגילה טו). וכן את מה שהבאנו לעיל (בסי' ג') מהגמ' בסנהדרין (לט): לגבי כמתוקנין שבהן לא עשיתם ופרש"י כעגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם וכו'. וכן את הא דבסוטה (לד): סיפרו בשבחם של ילידי הענק, אחימן ששי ותלמי, ע"ש.

ומיהו לקושטא דמילתא כמדומה דעיקר היתר זה של החו"ב צ"ע, דאף שאחר מיתת הגוי אכן אין חשש שיבואו להדבק בו עצמו, מ"מ אם ידועים לנו דרכיו ומעשיו הרעים על ידי שהתפרסמו בספריו או בספרי תלמידיו אכתי יש לחוש שיבואו להדבק בהם וללמוד מהם, ולמה שלא יהיה בזה לא תחנם, וכמש"כ החינוך דאם יספר בשבחם עלול ללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים.⁸

ולא מסתבר שהחשש הוא רק שידבקו בהם עצמם וכתוצאה מכך ילמדו ממעשיהם אך אין חשש שיבואו ללמוד ממעשי הגוי בדרך של "לימוד" כפשוטו דהיינו מתוך עיון ומחשבה והתבוננות השכל, כי אם בדרך של קירוב וחיקוי, זה

⁸ אמנם הגר"א נבנצאל שליט"א כתב לי על טענות אלה, דאולי כמו שאין מדאורייתא איסור לספר בגנותו של ישראל אחרי מותו, כך אין איסור לספר בשבחו של עכו"ם אחרי מותו, ולחדש גזירות מעצמנו אין אנו יכולים, עכ"ד, ואכתי יל"ע בזה.

אינו, דבפשטות יש חשש עצמי שיבואו ללמוד ממעשיהם גם אם לא ידבקו בהם עצמם, וכ"ה משמעות הראשונים.

ואת הגמרות הנ"ל אפשר לישב באופן אחר כך שאין הכרח שההיתר הוא בגלל שהגוי מת. דמש"כ ששבחו את דמא בן נתינה י"ל או משום שכשזה לתועלת הישראל שילמדו ממנו את המעשה הטוב אין איסור, וכמש"נ לעיל (בסי' ג') בדעת כמה אחרונים, או דשאני התם שלא ידוע עליו מאומה פרט לאותו מעשה טוב שעשה ולכן אין חשש שילמדו ממעשיו הרעים, ורק בכה"ג אפשר להקל בגוי שמת. [ואף שבירו' בקידושין (פ"א ה"ז) איתא על דמא בן נתינה שאחר מיתת אביו עשה את האבן ליראה שלו, כמדומה דאכתי אי"ז בגדר אדם שמעשיו ידועים ושיש לחוש שילמדו מהם]. וכן יש ליישב את הגמ' בסנהדרין הנ"ל ואת מה שפרש"י שם לגבי עגלון מלך מואב. וכן את הגמ' בסוטה שם לגבי ילידי הענק, וכן לגבי גלית שחששו רק לאיסור לספר בשבחן של רשעים ולא מצד לא תחנם, דשאני התם שלא יודעים את דעותיהם כך שיבואו ללמוד מהן. [ובלא"ה אפשר"ל לגבי גלית דברשע האיסור הוא אפילו באופן שמשבחו כדי ללמוד ממנו דברים טובים וכדו' ולכן נקטו דוקא את האיסור הזה. וע"ע לקמן (בסי' י"ב) שיישבנו עוד לפי הצד שבישראל מומר אין איסור]. ועכ"פ אין ראייה משם שבגוי שמת אין איסור.

ואדרבה, הקרן אורה בסוטה שם תמה מאי קמ"ל ר' אלעזר שאסור לספר בשבחן של רשעים והא בלא"ה איכא איסור מצד לא תחנם, ותירץ דקמ"ל אפילו שזה כדי להודיע שבחו של דוד מ"מ אסור להרבות הרבה בשבח רשע, ע"כ, וחזינן דהוה פשיטא ליה דאיכא לא תחנם גם בגוי שמת.

ד. עוד יש להעיר דבסי' ב' נתבאר דכשכוונת המספר אינה לשבח את הגוי אלא את גוף המידה או המעשה אפשר שאין איסור, ע"ש. ומיהו בנדו"ד נראה דאין להקל לספר בשבחן של החכם מהאי טעמא, דכאן הכוונה היא באמת לשבח את הגוי עצמו בגלל חכמתו ולא רק את החכמה, ואכתי צ"ע.

ה. ונראה דמה שאפשר להקל בזה היינו באחת מג' הדרכים דלהלן. הא' - כשישבח את הגוי כדי לומר שהישראלים משובחים טפי, וכמש"נ בסי' ד' דבכה"ג ליכא ללא תחנם. וי"ל דזה היה ההיתר של הרמב"ם כשישבח את אריסטו, שעיקר תכליתו בשבחן היתה לחזק את האמונה בתורת ישראל ובחכמיה ולצורך זה בלבד הפליג במעלותיו של אריסטו. ועל כן טוב להזכיר כשמשבח את חכמת הגוי שחכמי ישראל עדיפים טפי. [וע"ע מש"כ כע"ז בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ג)]. הב' - לפמשנ"ת בסי' י' דאפשר שאם בשעה שמשבח את הגוי

לה

הוא מקפיד להזכיר גם את גנותו מותר לעשות כן. והשתא י"ל הכי גם בנדו"ד, שכשמזכיר את שבחו של הגוי ידגיש מיד ויאמר שאעפ"כ אין ללמוד ממעשיו או להדבק בו כיון שיש בו גם דברים רעים. ועיין. הג' – לפי השיטות שהבאנו לעיל (בסי' ג') דכשהשבח הוא לתועלת ישראל אין איסור, א"כ ה"ה בנדו"ד אם משבח את חכמת הגוי לתועלת השומעים שפיר דמי, דהשבח אינו ברגש החנינה.

ובלא"ה יש להתיר אם משבח את הגוי על חכמתו בדרך שבח להקב"ה שנתן מחכמתו לבני אדם, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ד).

ו. והנה בספר מעשה איש (ח"ג עמ' קס"ח) הובא משמיה דהגר"ב גריינמן שפעם נזקק החזו"א לעיין במאמר שכתב ראש ממשלת אנגליה צ'רצ'יל ואמר על צ'רצ'יל שהוא גוי מוצלח. וצ"ב למה לא חשש לאיסור לתת להם חן. ואין לומר שלא חשש שהשומעים ידבקו במעשיו של צ'רצ'יל, שהרי גם אם אין לחוש כ"כ שיפגשוהו מ"מ יש לחוש שילמדו ממעשיו המפורסמים בספרים וכדו', וכמש"נ.

ובאמת בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קנ"ז) צידד להקל שהאיסור הוא רק כשמשבח אדם פרטי דשייך על ידי זה להתחבר עמו, אבל כשמדבר על מנהלי המדינה מי חכם או מי

טוב לאנשים לא יבוא עי"ז להיות אצלו קרוב וידיד ועל כן לא חיישינו. וסיים שהדבר צ"ב. וכמדומה שזהו היתר תמוה, דלכאורה אף אם אין חשש שיבואו להיות קרובים וידידים בפועל של אותו אדם מ"מ סו"ס יש לחוש שילמדו מדרכיו ומהנהגותיו הרעות דאף זה בכלל האיסור כמבואר ברמב"ם ובחינוך, וצ"ע.

וצ"ל דבאותו מעשה עם החזו"א היה זה לתועלת ישראל [וכמו שהבאנו בסי' ג' דהחזו"א ס"ל להתיר לתת להם חן לתועלת ישראל] או שהחזו"א שיבח באותו זמן ישראלים אחרים בשבח יותר גדול (וכמש"נ בסי' ד'), או שהוא הדגיש באותו זמן באזני השומעים דמ"מ הוא גוי ואסור להדבק בו ובמעשיו, ועי' לקמן (בסי' י') שהעלנו צד דבאופן זה אין איסור לתת להם חן. וכנראה שהיו שם עוד פרטים באותו מעשה שלא נכתבו.⁹

⁹ והעירני חכ"א שליט"א שאמירה כזו תלויה הרבה בהקשר ואף ב"ניגון" שלה, אפשר לומר את אותן ב' תיבות באופן שישתמע "אף על פי שהוא גוי, הוא מוצלח" ואפשר שישתמע "ביחס לגוי – הוא מוצלח". ובאופן הב' יוצא שבח לישראל טפי, דהרי משמע שאצל ישראל לא היה נחשב לכלום. אך באופן הא' יוצא שבח לגוי מסויים זה, [ואף כי גם כאן משתמע גנאי לגויים ככלל, מ"מ נראה דאין להקל בכה"ג].

ס'י'ו

לשבח אומן גוי על אומנותו

נראה דאדם המברר אצל חבירו על פועל גוי שעבד עברו וכעת השואל רוצה לשוכרו ומעונין לדעת האם הוא טוב במלאכתו, מותר לנשאל לשבח את הפועל ולומר שהוא עשה את מלאכתו בצורה טובה ושכדאי לשוכרו. ויש בזה כמה טעמים להיתר.

(א) לדעת החזו"א (שנתבאר בסי' ג') כל האיסור לתת להם חן הוא רק כשעושה כן ברגש החנינה אבל כשדורש טובת עצמו שרי. ולפי"ז הוא הדין בנדו"ד שרי כיון שמה שמשבח את הגוי אי"ז ברגש החנינה אלא משום שדורש את טובתו של חבירו. וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, דלתועלת מותר.

(ב) בסי' ב' נתבאר דכל האיסור אינו אלא כשתכלית המספר היא לשבח את הגוי עצמו, אבל כשתכלית השבח היא רק מלאכתו או אומנותו של הגוי אפשר שיש להקל דהרי בכה"ג לא יבואו להדבק בגוי כיון שהגוי הוא רק מי שעושה את הפעולה המשובחת אך זה אינו מעניננו, וע"ש עוד. ולפי"ז י"ל דהוא הדין בנדו"ד דהשואל אינו מתענין במעלתו של הגוי אלא הוא רק רוצה את המלאכה או התיקון בביתו וכדו' ובכה"ג אין לחוש.

ונראה דהיתר זה מבואר בחו"ב (ע"ז כ. ד"ה לא תחנם)
שכתב דאפשר דאין איסור אלא בעוסק בשבחו וכמו אמרו כמה
נאה עכו"ם זה, אבל לומר עכו"ם זה אומן טוב או רופא טוב שרי,
ע"ש, ולכאורה הן הן הדברים.

(ג) עוד יש סניף להקל לפי הצד שהבאנו לקמן (בסי'
ט"ז) דאם הגוי עשה טוב לישראל אין איסור לשבחו על כך, והכי
נמי י"ל בנדו"ד.

(ד) ועוד יש סברא להקל [וכן שמעתי מחכם אחד
שליט"א] דאפשר שלומר על פועל או בעל מלאכה שהוא עשה
את מלאכתו כשורה אי"ז נחשב ממש לשבח, כיון שהוא עושה
את המוטל עליו וזהו תפקידו ואין כאן שום דבר יוצא מהכלל. ורק
אם יאמרו עליו שהוא פועל מיוחד במינו וכדו' מקרי שמשבחו
ונותן לו חן.

ומיהו אכתי יל"ע בזה, דכיון שהדבר מצוי שיש פועלים
ואומנים שאינם עושים את תפקידם כראוי א"כ כשאומר על הגוי
שהוא כן מילא את תפקידו כראוי אזי =בדרך כלל הדבר כן מוגדר
כשבח באזני השומעים, ועיין.

(ה) ועכ"פ נראה להקל בזה באופן שהנשאל יאמר לחבירו דאמנם הגוי הוא פועל ואומן טוב, אך שיידע שמה שהוא משבחו הרי"ז רק כדי שתהיה תועלת לשואל שימצא בעל מלאכה כרצונו. אבל באמת על השואל לדעת שאסור לשבח גוי כדי שלא ידבקו בו ושלא ילמדו ממעשיו. ועי' בסי' י' מש"נ דאפשר שכשאומר כן אזי בכל אופן אין איסור.

ס"ז

לספר על הישגים ושיאים של גויים

א. יל"ע אם מותר לקרוא לילד מתוך ספר שכתובים בו כל מיני הישגים ושיאים בתחומים שונים, כגון מי הוא האדם הגבוה או המהיר בעולם. דלכאורה יש לחוש בזה משום לא תחנם, שמשבח את הגוי על תכונותיו, ויש לחשוש שהשומע יבוא להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים.

ובעיקר הדבר נראה פשוט שלשבח גוי על זריזותו או על כוחו הרי"ז בכלל האיסור של לא תחנם, וכדחזינן בגמ' בסוטה (מב:) לענין גלית דכתיב חץ חניתו וקרין עץ חניתו, ואמר רבי אלעזר עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. ולא לפתח ביה כלל, לאודועי שבחיה דדוד, ע"כ. ומבאר דאף זה מקרי שבח. וכמו"כ נראה פשוט דבכלל האיסור גם שלא לשבח על גובה קומתו, דגם זו נחשבת למעלה כמו יופי. [כדחזינן בגמ' בנדה (כד:) ובסנהדרין (יז.) ועוד].

עוד נראה דאין להקל בנדו"ד מטעם שהמספר יודע ששבחים אלו אינם דברים אמיתיים ובעלי ערך והוא מספרם רק כדי לספק את סקרנותו של ילד וכדו', זה אינו, דבפשטות נראה דהאיסור הוא בכל דבר שהשומע מחשיבו כשבח אפילו אם

המספר אינו נותן להם חשיבות, שהרי יש לחוש בכה"ג שהשומע שמחשיב זאת כשבח יבוא להדבק בגוי וללמוד ממעשיו הרעים. וכמבואר בחינוך (סוף מצ' תכ"ו) שכתב "והעובר על זה ושיבח עובדי ע"ז ומעשיהם וכו' אבל ענשו גדול מאד כי הוא סיבה לתקלה מרובה שאין לה תשלומין כי הדברים ירדו לפעמים בחדרי בטן השומעים וכל יודע דעת יבין זה".¹⁰

ב. ומיהו להלכה נראה דיש כמה סברות להקל בזה.
(א) ראשית י"ל לפמשנ"ת בסי' ב' דהאיסור לתת להם חן הוא כשמתכוון לשבח את הגוי, אבל כשהכוונה היא לשבח את עצם המידה או את המעשה שעשה הגוי אין איסור. וממילא הוא הדין בנדון דידן, שהרי אין למספר ולשומע שום ענין באותו הגוי שהוא המהיר או הגבוה בעולם, וכל ענינים הוא בשיא שאותו הוא השיג, ובכה"ג שפיר אפשר להקל. ולסברא זו העירני אחי היקר הר"ר ישעיהו שליט"א.

¹⁰ והנה בספר פרי צדיק (קדשים דף צג. מדפה"ס) תמה על מה ששבחו לעשיו על מצות כיבוד אב שקיים והרי אסור לתת חן לגוי. ותיירץ דבאומות העולם אי"ז נחשב לשבח כיון שהעיקר אצלם הוא הגוף והנאות העוה"ז ולכן זה מן הנימוס אצלם לכבד אבותם שהביאום לעוה"ז שזה כל מגמתם, ורק אצל ישראל, שנמנו וגמרו שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא ולא היתה הדעת נוטה לכבדם רק מחמת המצוה, א"כ הוי שבח, עכתו"ד. ולכאורה תירוצו צ"ע, דאף אם באומות העולם אי"ז שבח מ"מ כיון שבעיני השומעים הוי שבח שפיר יש לאסור לומר זאת על עשיו, דאכתי יש לחוש שיבואו ללמוד ממעשיו.
ומיהו בעיקר קושיית הפרי צדיק י"ל דשרי לשבח את הגוי כשהתכלית היא שישראל ילמדו מכך לקיים מצוות, וכמש"נ בסי' ג'. ועוד אפשר ליישב לפי הגמ' (בקידושין יח.). שלעשיו היה גדר של ישראל מומר, ועיי' בסי' י"ג מש"נ אם במומר שייך לא תחנם.

(ב) עוי"ל לפמשנ"ת בסי' ח' דהאיסור הוא רק כשמכירים את הגוי או עכ"פ כשיש לו תלמידים או ספרים כך שקיימת אפשרות שיבואו ללמוד ממעשיו ומדרכיו הרעים. אך כשידוע רק שמו של הגוי ולא יודעים עליו כמעט מאומה פרט לזה, בכה"ג אין לאסור כיון שלא חיישינן שילמדו ממעשיו הרעים וידבקו בו. ולכן גם בנדו"ד יש להקל כיון שבדרך כלל זו המציאות שלא ידוע על הגוי מאומה פרט לשיא שאתו הוא השיג.

(ג) ובלא"ה נראה להתיר אם בתחילת הסיפור יאמר המספר לשומעים שאין כוונתו לשבח את אותם הגויים אלא רק לספר שבח מסויים שהוא בטל באלף ביחס לכלל מדותיהם הרעות של הגויים, וכמש"נ בסי' י' די"ל דבכה"ג תו לא חיישינן לתת להם חן.

ס' ח

לשבח יצירת אומנות או בנינים נאים שעשו גויים

א. נראה שבכלל האיסור לתת להם חן נאסר גם לשבח
בנין יפה או יצירת אומנות שעשה הגוי, דאף זה נחשב שמספר
בשבח מעשיו. והחכמה והאומנות שיש בעשיית הבנין או היצירה
הם שבח גדול, ויש לחוש שהשומע יבוא להדבק בגוי שעשאו
וללמוד ממעשיו הרעים. ולשון החינוך היא (בסוף מצ' תכ"ו)
"והעובר על זה ושיבח עובדי ע"ז ומעשיהם וכו'".

ויש לדקדק כן מהא דבשבת (לג:) פתח ר' יהודה ואמר
כמה נאים מעשיהן של אומה זו שתקנו שווקים וגשרים
ומרחצאות. ובחי' הגר"א שם תמה איך אמר כן ולא חשש לאיסור
לומר כמה נאה על עכו"ם, ותירץ דאמר שמוטב לדור תחתיהם
ולא תחת אומה אחרת (ובס' ג' ביארנו את תרוצו של הגר"א).
ומבואר דלולי היתר זה היה אסור לומר על גוי כמה נאים מעשיו
שבנה שווקים וגשרים ומרחצאות. ובפשטות כמו שיש שבח על
עצם מה שהגוי בנה את הדברים הללו, כך גם יש שבח לומר על
יצירתו שהיא יפה ומשובחת.

ב. והשתא יל"ע על מה סמכו העולם שמשבחים
ומספרים ביופים של ציורים ושאר יצירות אומנות שעשו גויים, וכן

מתפעלים ומספרים ביופים ויחודם של בנינים נאים ומפורסמים.
ונראה ליישב דבר זה בכמה אופנים.

(א) פעמים רבות השומעים כלל אינם יודעים מי הוא הגוי שעשה את היצירה או שבנה את הבנין. ונראה דבכה"ג אין שום איסור לפאר ולשבח את הדבר כיון דאין חשש שעקב כך יבואו להדבק בגוי וללמוד ממעשיו הרעים שהרי בכלל לא יודעים מי הוא היוצר. ומסתבר שבכלל היתר זה יש להקל אפילו אם ידוע השם של האמן והיוצר אלא ששמו לא אומר לשומעים מאומה והם לא יודעים עליו כלום פרט לכך שהוא עשה את היצירה הזאת, דבכה"ג השם הוא חסר משמעות לענייננו, דאין חשש שיבואו להדבק בו.

(ב) אפילו באופן שידוע שם האמן או היוצר או האדריכל, מ"מ יש סברא לומר שהאיסור לתת להם חן הוא כשמטרת המספר היא לשבח את הגוי, דבכה"ג חיישין שהשומע יבוא להעריכו ולהדבק בו. אבל כשמטרת הסיפור והשבח אינו הגוי עצמו אלא היצירה או הבנין שהוא עשה בכה"ג לא חיישין, כיון שהגוי אינו מענין את המספר או את השומע ורק היצירה היא הנושא ולא הגוי. ובסי' ב' הארכנו בסברא זו, ואכתי יל"ע בזה.

(ג) אפילו אי לא נימא הכי, וננקוט שגם בכה"ג איכא איסור, מ"מ פעמים רבות יש להתיר לפמשנ"ת בסי' ה' דכיון שישוד האיסור הוא שמא יבוא להדבק עמו וללמוד ממעשיו

הרעים א"כ כשהגוי כבר מת ואי אפשר ללכת ולהדבק עמו בפועל, וגם הוא לא השאיר כתבים או מורשת שיש בה דעות כוזבות, וכל מה שידוע עליו זה הציורים שהוא צייר או הבנינים שהוא תכנן וכדו', בכה"ג תו ליכא למיחש למידי, דאף אם השומע יבוא להעריך את הגוי מ"מ הדבר לא יגרום לו למכשול.

ג. אכן גם אם נקבל את סברות הקולא הללו אכתי יש להזהר באופן שהמספר אומר על אמן או יוצר גוי שהוא צייר טוב וכדו', ואותו הצייר חי או שידועות דעותיו הכוזבות מספריו או מתלמידיו וכדו'. דבכה"ג השבח הוא ישירות על הגוי, ויש אפשרות להדבק עמו או במעשיו הרעים. וע"ע בס' ה' מש"נ בענין לספר בחכמתם של חכמי האומות.¹¹

עוד יש להוסיף דנראה שציור או צילום המתאר ע"ז יש להחמיר בו יותר [אף באופן שלא נעשה על מנת שיעבדוהו, כך שאין איסור להסתכל בו מצד הנאה מע"ז], כיון שכשמשבחו הרי הוא גורם שיבואו לתת חן לע"ז עצמה. [ושייך בזה גם הרחק מעליה דרכך זו מינות וכו'].

¹¹ אמנם העירני חכ"א שליט"א דאפשר שיש סברא לחלק בין שבח בענייני מידות או חכמה, שיתכן שאדם שישמע ממעלת חכמת אריסטו – דרך משל – יושפע ממילא מדעותיו הכוזבות בענייני אמונה, לבין שבח בענייני יופי או כישרון בדבר שאינו שייך לחכמה דרך כלל, כגון כישרון אומנותי, שאדם בר דעת לא ימשך אחר דעותיו של מאן דהו בגלל היותו יפה תואר או שהוא מצייר או מזמר יפה, אלא שעלול להתקרב אליו ולהתחבר אליו מחמת סיבות אלה ואז יושפע גם מדעותיו או מעשיו, ולאחר מותו ליכא תו למיחש למידי.

ד. ונראה שיש היתר מרווח לשבח יצירות אומנות של גויים, באופן שיעשה כן בדרך שבח לקב"ה. ויש בנותן טעם לציין לדברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ה) שכתב "שהנפש צריכה ג"כ להתעסק במנוחת החושים בעיון לפתוחים ולענינים הנאים עד שתסור ממנה הלאות, וכמו שאמרו כי הווי חלי רבנן מגרסייהו הווי אמרי מילתא דבדיחותא, ויחשוב שעל זה הצד לא יהיו אלה רעות ולא מעשה הבל, רצוני לומר עשיית הפתוחים והציורים בבנינים ובכלים ובבגדים". וע"ע מש"כ הרש"ר הירש (בראשית ב', ט' ובראשית ט', כ"ז) במעלת חוש היופי ובמה שזכה שם להצדקתו ולהקדשתו, וע"ש מש"כ בהא דהאדם הוא היצור היחידי המסוגל להנות מהיופי, ובהא דשמחת האדם מההרמוניה האסתטית קרובה לשמחתו בהרמוניה מוסרית.¹²

ה. ומיהו זה נראה פשוט שאין שום חשש מצד לא תחנם לשבח את יופיה של אחת מארצותיהם של אומות העולם. דבאופן זה השבח הוא רק להקב"ה שברא את העולם ולא לגויים שגרים שם. ואף שגם לשבח גוי על יופיו אסור למרות שהקב"ה

¹² ובעיקר ההסתכלות ביצירות אומנות וכדוי יש להעיר עוד למה שנחלקו הראשונים (בשבת קמט.) בביאור האיסור להסתכל בדיוקנאות, ולהלכה כתב הביאור הלכה (ש"ז סעי' ט"ז ד"ה ועובר) בזה"ל "בגמרא איתא אסור להסתכל בדיוקנאות, וכתבו התוספות והרא"ש דדוקא בדיוקנא העשויה לשם עכו"ם אבל לנוי שרי, וכן משמע דעת שאר הפוסקים (א"ר). ויש מחמירין גם בזה (תוס' בע"ז נ'.) וכתב המ"א דדוקא הסתכלות אסור לדידהו אבל ראייה בעלמא שרי לכו"ע".

חנן את הגוי באותו היופי ואי"ז מעשהו של הגוי, מ"מ שאני התם
שכשמשבחים את הגוי על יופיו יש חשש שיבואו להדבק עמו
[אא"כ אומרים זאת דרך שבח להקב"ה]. משא"כ כאן שמשבחים
את הארץ ולא את הגוי אי"ז בכלל האיסור.

ס' ט

לספר ביופיו של גוי שרואים ברחוב

נשאלתי מאמי מורתי הכ"מ האם יש היתר לומר על ילד גוי שהיא רואה ברחוב שהוא ילד מאד יפה.

א. הנה בשו"ע (קנ"א סע' י"ד) נפסק בזה"ל "אסור לספר בשבחן אפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו, אבל אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו מותר". ומבואר שכשאומר זאת דרך שבח להקב"ה מותר. ומקור ההיתר הוא מהגמ' בע"ז (כ.) ברשב"ג שראה עובדת כוכבים אחת נאה ואמר מה רבו מעשיך ה', ואמר רב דהטעם שלא היה שם איסור של לא תחנם היינו משום דאודויי הוא דקא מודה [וכן נפסק בשו"ע או"ח (סוס"י רכ"ה) דמברכים על בריות נאות אפילו עכו"ם]. ולפי"ז גם בנדו"ד מותר לומר על ילד גוי שהוא נראה יפה כשאומר זאת דרך שבח להקב"ה.¹³

¹³ ויש להעיר עוד דבגמ' במגילה (טו.) איתא ת"ר ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה רחב ואביגיל ואסתר. ולמאן דאמר אסתר ירקרוקת היתה מפיק אסתר ומעייל ושת"י. והשתא י"ל דמה ששבחו את ושת"י על יופיה היה זה דרך שבח להקב"ה, דאף שאסתר היתה ירקרוקת וושת"י היתה מהנשים היפות בעולם מ"מ הרג אחשוורוש את ושת"י ולקח את אסתר. וכן ביאר בשו"ת נודע ביהודה (או"ח סי' כ"ד ד"ה ועל דבר), ע"ש כ"ד.

ב. ונראה שבכלל ההיתר שנתבאר כאן מותר גם לספר לחבירו שיש כאן גוי נאה כדי שגם חבירו יברך וישבח להקב"ה על כך, דסו"ס הוא מכוון בשבחו להקב"ה. ומה שהמג"א (רכ"ה סק"כ) והמשנ"ב (רכ"ה סקל"ג) כתבו על דברי השו"ע שם דמברכים שככה לו בעולמו אפילו על עכו"ם, דאסור לומר כמה נאה כותי זה משום לא תחנם, צ"ל דהיינו דוקא כשאומר כן שלא בדרך שבח להקב"ה, אך בדרך שבח להקב"ה מותר גם לומר זאת לחבירו.

ובלא"ה יש להתיר זאת לשיטת החזו"א וסייעתו שנתבארה בסי' ג' דשרי לספר בשבח של גוי כשזה לתועלת ישראל. וה"ה בנדו"ד מקרי תועלת ישראל, כדי שחבירו יהיה יכול ג"כ לברך עליו ולהודות להקב"ה.

ג. ויל"ע אם יש היתר לשבח גוי על יופיו גם שלא בדרך שבח להקב"ה אם זהו גוי שהמספר והשומעים כלל לא מכירים אותו אלא סתם ראו אותו ברחוב וכדו'. דאפשר דבכה"ג ליכא

למיחש שהשומעים יבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו. ועי' בסי'

ט"ו מש"נ בזה.¹⁴

¹⁴ אגב, נראה שכל האיסור של לא תחנם אינו אלא כשמספר ואומר בפיו את שבחו של הגוי. אך אם הוא רק חושב על מעלותיו אין איסור, וכדמשמע מלשון הגמ' בערכין (יד.) "אסור לאדם שיאמר כמה נאה כנעני זה". ורש"י שם (ד"ה מילתא) כתב "לפי שאסור להזכיר שם נוי על הכנעני". ורבנו יונה בשע"ת (שער ג' סי' נ"ז) מנה את האיסור לומר כמה נאה גוי זה בין האזהרות התלויות בלשון. ומש"כ החינוך (ריש מצי' תכ"ו) "שנרחיק ממחשבתנו ולא יעלה על פינו שיהיה במי שהוא עובד ע"ז דבר תועלת", י"ל דכוונתו היא להרחיק ממחשבתנו כדי שלא יעלה על פינו. וע"ע בלשון של החינוך בשורשי המצוה שם שכתב "לפי שתחילת כל מעשה בני אדם היא קביעות המחשבה במעשים והעלות הדברים על שפת לשון, ואחר המחשבה והדבור בה תעשה כל מלאכה, ועל כן בהמנענו במחשבה ובדבור ממצוא בעובדי ע"ז תועלת וכן הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים". וחזינן בכל דבריו שהדגיש שהאיסור הוא המחשבה והדבור יחד. ומש"כ הרמב"ם שבכלל האיסור שיחבב דבר מדבריהם, על כרחך כוונתו כשמחבב בדבור, וכמו שכתב שם הרמב"ם לעיל מיניה שהאיסור הוא "לספר בשבחן". [ועכ"פ גם אם אין ראייה גמורה מהחינוך ומהרמב"ם אם יש איסור במחשבה לבד או לאו, מ"מ כיון שמשמעות הגמ' והראשונים היא שרק בדיבור אסור, מהחינוך ומהרמב"ם אין הכרח לא כך, ודאי יש להקל בזה].

שו"ר בלחם סתרים (ע"ז יז.) שדייק מלשון של הרמב"ם דכשמחבב בליבו עובר גם אם לא סיפר לאחרים, וע"ש מה שתמה לפי"ז בגמ' בע"ז שם כשנתפס רבי אליעזר למינות וכו', וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות א') מה שהביא בזה מהספר נווה שלום, וצ"ע.

ס"י

לשבח גוי כשמזכיר את גנותו באותה שעה

א. יל"ע אם מותר לספר בשבחו של גוי כשמדגיש בזמן הסיפור שלמרות שהגוי משובח בענין זה מ"מ אין ללמוד ממעשיו הרעים ולהדבק בו כיון שבשאר הדברים הוא רשע ומקולקל וכדו'.
דלכאורה כיון שאומר כך א"כ השומעים לא יבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו הרעים.
ומיהו אפשר שיש לאסור זאת כיון דנחשב שדורשים טעמא דקרא.

ב. ונראה דעכ"פ יש סברא להקל היכא דבשעה שמספר את השבח הוא לא רק אומר שאין להדבק בגוי אלא הוא גם מוסיף דברים מפורשים בגנותו של הגוי, דכיון שאומר באופן זה נמצא שאין בדבריו שום שבח לגוי. דכשאומרים על אדם שהוא יפה אבל רשע ומקולקל וכדו' אזי מעיקרא אין כאן שבח, והוי כנזם זהב באף חזיר שהנזם עצמו אינו יפוי בכה"ג.

וקצת יש ראייה לזה ממש"כ רבינו יונה בשערי תשובה (שער שלישי אות קפ"ט) בחלק השני מכת החנפים דאסור לומר על רשע שהוא טוב, ואסור לשבח את הרשע ולהזכיר את הטוב שבו בלי להזכיר את הרע, וסיים שם רבינו יונה "על כן לא נכון

להזכיר צדקתם בלתי אם יזכיר רשעם וכסלם כמו שנאמר ושם רשעים ירקב וכו". ומשמע דעכ"פ כשמזכיר את רשעם וכסלם מותר להזכיר גם את שבחם. ולפי"ז אפשר דה"ה באיסור ליתן חן לגוי אם באותה שעה שמזכיר שבחו מזכיר גם גנותו ליכא איסור, ועיין.

ג. וע"ע בסי' ב' וג' מש"נ בהא דמצינו בגמ' בברכות (ח:): שמשבחים את המדיים והפרסיים בשלושה דברים שהם נוהגים, והשתא אפש"ל דההיתר שם הוא משום שמיד לאחמ"כ איתא התם בגמ' "אני ציויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנום", ובכה"ג תו לא מקרי שמשבחים. וכמו"כ י"ל במה שמצינו בכמה דוכתי ששיבחו דברים מסוימים שהיו אצל אחשורוש [כגון במגילה יג. וכן באסתר רבה (פרשה א' אות ט"ו)]. והשתא י"ל דכיון שהרבו במקומות הללו לספר בגנותו אין חשש אם בתוך הדברים מזכירים איזה דבר טוב שהיה בו.

סי' יא

ליפות את הגויים ולמכור להם בגדים נאים

א. איתא בירושלמי (פ"א מע"ז ה"ט) "ר"ש רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינה גודלת ישראל לא תגדל את הנכרית משום לא תתן עליהם חן". ומבואר דבכלל האיסור לתת להם חן נאמר דאיסור ליפות את הנכרים. ובפשטות יש כאן איסור עצמי לייפותם, שבכך הוא נותן להם חן והוי כעין האיסור לשבחן. ומיהו אי"ז ברור שיש כאן איסור חדש, דאפשר שהאיסור לייפותם הוא משום דחיישינן שאם ייפה אותם יבואו ישראלים להדבק בהם מחמת יופים וילמדו ממעשיהם, ודומיא דהאיסור הכללי לתת להם חן שלא יבואו להדבק בהם. ויש כמה נפק"מ בין ב' הצדדים הללו בגדר האיסור, ואכהמ"ל.

ב. ונראה דאיסור זה ליפות את הנכרים אינו בכל דבר קטן שמייפה אותם, אלא רק יפוי גדול אסור, כמו לגדל את שערות הנכרית. שהרי בגמ' בע"ז (כט) ובשו"ע (קנ"ו סע' ג') מבואר דמותר לישראל לספר את שערות העכו"ם, וכל הנידון שם הוא דכשמגיע סמוך לבלוריתו צריך לשמוט ידו, אך עצם התספורת מותרת למרות שמייפה אותו בכך, וחזינן דרק יפוי גדול כמו גידול שער אסור ולא כל יפוי, ועיין.

ג. והנה בש"ס דילן לא נזכר שיש איסור לייפותם. ובאמת בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו) העלה צד דלא קיימ"ל כהך ירושלמי כיון שבבבלי לא הובאה דרשה זו. ומיהו צ"ע אם אפשר להקל כנגד ירושלמי מפורש רק משום שבבבלי לא הוזכר הדין של הירושלמי.

וכמדומה דאין לדקדק מכך שהבבלי למד רק ג' דברים מלא תחנום ולא הוסיף דבר רביעי - שאסור לייפותם - דלא ס"ל להך דרשה. זה אינו, די"ל דלעולם גם להבבלי אסור לייפותם, אלא דס"ל שאין כאן דרשה חדשה כי אם פרט נוסף לדין שאסור לתת להם חן, והיינו כהצד השני שנתבאר לעיל (באות א'), דהאיסור לייפותם אינו איסור עצמי אלא הוא דומה לאיסור לשבח אותם, דכמו שאסור לשבחן מטעם שיבואו להדבק בהן כך אסור לייפותם מהאי טעמא, ודו"ק.

ד. והשתא יל"ע אם מותר לישראלית למכור בגדים יפים ללקוחות נכריות. דלכאורה לפי דברי היר' הללו יש לאסור זאת כיון שבכך המוכרת מיפה את הנכרית, והרי"ז דומה לאיסור לגדל שערותיה.

ונראה שאפשר להקל בזה מכמה טעמים.

(א) כבר הבאנו בסי' ג' שבעיקר האיסור ליתן להם חן דעת החזו"א ועוד פוסקים להתיר כשזה לתועלת ישראל וכשהישראל מקבל ע"ז שכר. וא"כ ה"ה בנדו"ד אם הישראלית מוכרת את הבגד ומקבלת כסף תמורתו אין איסור. [אמנם כבר תמהנו שם דמהך ירושלמי גופא משמע דאף בשכר אסור לתת להם חן, דבפשטות אותה גודלת ישראל ג"כ היתה מקבלת שכר ואעפ"כ אסר זאת הירושלמי. ונתבאר שם דאיכא סברא לומר שנדו"ד גרע טפי מנתינת חן לתועלת ישראל, ועיין].

(ב) בד"כ יש חשש איבה אם המוכרת תמכור בגדים רק ליהודים ולא לנכרים, וכבר נתבאר בכמה דוכתי דבמקום איבה אין איסור של לא תחנם, ויש לדון בכל מקרה לגופו.

(ג) אפשר דהאיסור הוא דוקא לייפותם בפועל, אך כאן שהיא רק מוכרת לה בגד והנכרית תלבש אותו בעצמה אי"ז נחשב שהישראלית ייפתה אותה.

(ד) אפשר דבגד עשוי בעיקרו למלבוש ולא ליפוי ובכה"ג ליכא להאי איסורא. ואף שודאי שהבגד גם מייפה את הלבוש, ובפרט בגד יוקרתי שעיקר מטרתו הוא הייפוי, מ"מ סו"ס הוא מיועד ללבישה, ואי"ז דומה לפעולת גידול השיער שזו פעולה שכולה למטרת יופי.

ונראה להביא קצת ראייה לעיקר ההיתר מהא דאיתא בירושלמי (פ"ה משקלים סוף ה"א) מעשה בכהן אחד שהלביש

לאיסטרטיו' [שר צבא] אחד ונתן לו שמונה זהובים ואית דאמרי תרי עשר יהב ליה. וחזינן דשרי לישראל להלביש גוי ואין בזה איסור של לא תחנם. וביותר דיעוי"ש בפני משה שביאר דהירו' הביא מעשה זה אחר שהזכיר שם את פנחס המלביש שהיה מלביש בגדי כהונה גדולה, וביאר הפני משה שהוא היה יודע להלבישם בנוי ועל הסדר היותר נראה ביפוי, וע"ז הביאו את המעשה בכהן אחד שהלביש לסרדיוט אחד לבגדיו שהיה רגיל בהם והוא הלביש אותנו על צד היפוי ונתן לו שמונה דינרי זהובים וכו'. [ובפי' הריבב"ן בשקלים (פ"ה מ"א) ביאר את הירו' באופ"א לגמרי, ולדבריו אי"ז שייך לנדו"ד].

סי' יב

באלו גויים נאמר האיסור

גוי משאר האומות

א. יעוין בתוס' (ע"ז כ. ד"ה דאמר) שכתבו דהאיסור ליתן להם חן נאמר בכל אומות העולם ולא רק בז' עממין. וכן מבואר בשו"ע (חו"מ ר"ט סע' ב') לענין האיסור לתת להם מתנת חינם דכל גוי שאינו גר תושב הוא בכלל האיסור, וכמו שביאר להדיא בב"י שם. וכן נקט הש"ך (יו"ד קנ"א סק"ח) דאפילו בישמעאלים אסור.

[ובפשטות נראה דזוהי ג"כ משמעות הרמב"ם (פ"ג מזכ"יה ומתנה ה"א) דדוקא גר תושב שנאמר לגביו פסוק מיוחד שרי ליתן לו מתנת חינם אבל לסתם גוי אסור אף שאינו עובד ע"ז. ושו"ר שכן נקט במנח"ח (מצ' תכ"ו סק"א) דזוהי שיטת הרמב"ם].¹⁵

¹⁵ ובתורה תמימה (דברים ז', ב' סק"ב) כתב האיסור לספר בשבחם ובשבח מעשיהם דאיירי רק בשבעה אומות. וצע"ג דדברים אלו הם דלא כהסכמת השו"ע והש"ך ולא מצאנו בפוסקים שחלקו עליהם. וכע"ז תמה בספר דליות יחזקאל (ח"ד עמ' קמ"ט) על המהר"ם חאגיז שבמנין המצוות שלו (ואתחנן לאו רמ"ז) מבואר דס"ל דהלאו הוא דוקא על שבעה אומות, ותמה הגר"י סרנא דההלכה היא דקאי גם על הגויים בזמנינו.

גוי שאינו עובד עבודה זרה

ב. ומכל דברי התוס' והשו"ע והש"ך מבואר בפשטות דהאיסור הוא על כל הגויים גם אם הם לא עובדים ע"ז, וכדחזינו נמי מהא דאסרו אפילו בישמעאלים [ובמקו"א הארכנו בפלוגתת הראשונים אם הישמעאלים הם בכלל עובדי ע"ז]. ואשר על כן צע"ג מש"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו) ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ה) להקל בגויים שאינם עובדים ע"ז. והם הסתייעו לדבריהם ממה שדייקו ברמב"ם ובחינוך (מצ' תכ"ו) וברשב"א (בתשו' סי' ח') ובמאירי (בכמה דוכתי) שהאיסור ליתן חן הוא דוקא לעובדי ע"ז. וצע"ג דאף אם אפשר לדקדק כך מהנהו ראשונים, מ"מ בשו"ע ובש"ך מבואר להדיא דכל שאינו גר תושב הוי בכלל האיסור, ולא מצאנו בפוסקים שחלקו עליהם. [וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רי"כ) שביאר דהכרעת השו"ע לאסור אף בגוי שאינו עובד ע"ז א"ש נמי לפי הרשב"א, וע"ש כ"ד]. ושו"ר בספר נשמת אברהם (ח"ב יו"ד סי' קנ"א) שהביא את דברי הצי"א הנ"ל שהתיר בגויים שאינם עובדים ע"ז, ולאחמ"כ כתב ע"ז "אבל כתב לי הגרש"ז אויערבאך צ"ל מאי שנא מחניה בארץ שמחמירים ואוסרים גם לסתם נכרים".

וביותר צע"ג מש"כ שם בשו"ת בצל החכמה להקל ליפות את הגויים בזמנינו כיון שהגויים שבינינו אינם עובדי ע"ז. והוא פלא, וכי הנוצרים כיום אינם עובדי ע"ז. [ובמקו"א הארכנו בהא

דאף הראשונים שדנו להקל בנוצרים אין כוונתם אלא שהגויים בזמנינו אינם אדוקים כ"כ בע"ז, אך ודאי שהם נחשבים לעובדי ע"ז].

גר תושב

ג. ולענין גר תושב נראה דשרי לתת לו חן, ודומיא דמש"כ הפוסקים דשרי לתת להם מתנת חנם ולתת להם חנייה בקרקע. ואף שלענין נתינת חן אי"ז מפורש להיתר, והרמב"ם הזכיר את ההיתר בגר תושב רק לענין מתנת חנם, ויש סברא להחמיר טפי בנתינת חן כיון שסו"ס הגר תושב אינו מקיים תרי"ג מצוות ואיכא למיחש שילמדו משאר מעשיו הרעים. מ"מ בפשטות אין להחמיר בזה יותר מלתת להם מתנת חנם. ובפרט שהרי גר תושב שקיבל ז' מצוות מפני ציווי השי"ת נקרא מחסידי אומות העולם, כמש"כ הרמב"ם (פ"ח ממלכים הי"א), ולא מסתבר שמי שנקרא חסיד אומות העולם שיהיה איסור לשבחו. ויש קצת משמעות להיתר מהחזו"א (יו"ד ס"ה סק"ב) שלמד שמותר לתת לגר תושב חנייה בקרקע מכך שמותר לתת לו מתנת חנם. ולפי"ז י"ל דכמו"כ אפשר ללמוד משם היתר לענין נתינת חן. וכן נקט בשיעורי הגרמ"ד סולוביצ'יק (ערכין יד.) די ש להשוות לענין זה בין מתנת חנם לבין לתת להם חן.

ונראה דלענין זה יש לדמות קצת גר תושב לעבד כנעני,
 דמצינו בסוכה (כ:) דרבנן גמליאל שיבח את טבי עבדו שהוא
 תלמיד חכם. [ועי' בשפ"א חגיגה (ב:) מה שתמה על הר"ן בגיטין
 דנקט דאיכא לא תחנם של מתנת חנים בעבד. וע"ע משכב"ז
 בברכת כהן (ערכין יג:)]. ומיהו אפשר דשאני התם שהשבח היה
 לתועלת ישראל שילמדו משם שהישן תחת המטה בסוכה לא
 יצא יד"ח.¹⁶

¹⁶ ויש נפק"מ בענין זה של גר תושב גם בזמנינו, אף דקיימ"ל דאין מקבלים גר
 תושב בזמן שאין היובל נוהג. דהנה יעויין ברמב"ם (פ"י מע"ז ה"ו) דאיירי באיסור
 להושיב גויים בארץ ישראל וכתב דאם קיבל עליו הגוי שבע מצוות הרי הוא גר
 תושב, אלא שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג כי אם גר צדק בלבד.
 והראב"ד שם השיג על דבריו וכתב "א"א איני משה לו בישיבת הארץ". וביאר
 הכס"מ בשיטת הראב"ד דאע"פ שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג
 מ"מ אם קיבל הגוי שבע מצוות למה שימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא
 למיחש פן יחטיאו. ובדעת הרמב"ם כתב הכס"מ דס"ל דאה"נ ואם קיבל עליו
 מעצמו שבע מצוות אין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא הרמב"ם לומר אלא
 שאין בי"ד מקבלין אותו. וכתב המנח"ח (מצ' צ"ד אות ב') דלהכס"מ נמצא דאף
 בלא קיבל עליו לפני שלושה חברים מ"מ כיון דמקיים את ז' המצוות מותר
 בישיבת הארץ. [אמנם המנח"ח גופיה חלק על הכס"מ וביאר דהרמב"ם חולק
 לגמרי על הראב"ד וסובר שדין גר תושב אינו נוהג בזה"ז כלל גם לענין ישיבת
 הארץ, וגם כשמקבל מעצמו אסור להושיבו בארץ. וע"ע בדברי המנח"ח בזה במצ'
 צ"ג (אות ה')].

ובאמת השו"ע הזכיר במקומות רבים את הדין של גר תושב למרות שדרכו שלא
 לכתוב הלכות שאינן נוגעות לדינא בזה"ז. וכגון בשו"ע או"ח סי' ש"ד סעי' א',
 ויו"ד סי' קכ"ד סעי' ב', וחוו"מ סי' רמ"ט סעי' ב'. וברמ"א יו"ד סי' ב' סעי' א'. וע"ע
 בביאור הלכה (ש"ד ד"ה א"י) מה שחידש בענין גר תושב שיכול לקבל בתחילת
 גרותו עוד מצוות וחלה קבלתו שמחוייב אחר כך לקיימן, ואפילו לשמור שבת אם
 קיבל זאת על עצמו [ועי' משכב"ז בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ס"ד)]. ומכל דברי
 הביאור"ל משמע דאף בזה"ז איכא נפק"מ בהאי ענינא. וע"ע בביאור"ל בסי' ל"ט
 (סעי' ג' ד"ה כשר לכתוב). ועידין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רס"ד)
 מש"כ בענין גר תושב בזה"ז, וע"ע בדברי הנצי"ב בהעמק שאלה (פרי יתרו סוף
 שאלתא נ"ב).

וע"ע בחזו"א (יו"ד סי' ס"ה סק"ג) שכתב דדין גר תושב לגבי מתנת חנים וחנניה
 בקרקע מסתבר שתלוי בפלוגתא הנ"ל של הרמב"ם והראב"ד, דלדעת הרמב"ם כל
 שאין לו קבלה מחמירין עמו כשאר נכרי, ולדעת הראב"ד מקילינן עמו. אמנם ע"ש

גוי שאינו רשע

ד. נראה פשוט דהאיסור הוא אפילו בגוי שאינו רשע כלל. ואין לומר דכיון דיסוד האיסור הוא משום שמא יבוא להדבק בו וללמוד ממעשיו הרעים של הגוי א"כ בגוי שאינו רשע אי"ז שייך, זה אינו, ראשית דבכה"ג לא דרשין טעמא דקרא וכיון שהפוסקים סתמו שיש איסור לתת חן לגויים א"כ בפשטות גם גוי שאינו רשע בכלל. ועוד דמאן מפיס לומר על אדם מסוים שאינו רשע כלל ושאין לו שום מעשים רעים שאפשר ללמוד מהם.

בחזו"א שכתב דאף לדעת הראב"ד מקילין דוקא כשהוא שלם באמונת ישראל, שישאל מתחייב בתרי"ג מצוות ובן נח בז'. אבל אם יש לו דעות כוזבות והוא משועבד לדעותיו אף שאין בהן ע"ז ממש וגם הוא שומר ז' מצוות מצד הישר, שאינו ראוי לקבלו לגר תושב, הרי הוא באיסור לא תחנם ובאיסור ישיבה, וקרין בהו פן יחטאו בכפירותם. וסיים החזו"א דאע"ג דלענין לאסור יין הרי"ז תלוי אם עובד ע"ז, מ"מ הכא לענין לא תחנם אין חילוק.

ובעיקר דין גר תושב ע"ע ברמב"ם (פ"ח ממלכים הי"א) שכתב "כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי"ז מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבנו שבני נח מקודם נצטוו בהן, **אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב** ואינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם".

וע"ע בדברי הכלי חמדה בספרו חמדת ישראל (קונטרס נר מצוה עמ' 202 אות ל"ה) מה שחידש בדין גר תושב שרק כשעבד ע"ז צריך לקבל על עצמו ז' מצוות ובה אמרין דבה"ז אין מקבלים גר תושב, אבל כשלא עבד ע"ז מעולם ולא עבר על ז' המצוות א"צ קבלה כלל כיון שלא חטא מעולם, וגם בזה"ז יש לו דין גר תושב, וצ"ע.

[ובתורה תמימה (יתרו כ' אות ע"א) כתב בדומנינו ובמדינותינו נחשבות כל האומות כמקבלי שבע מצוות. וע"ש הנפק"מ לענין אמירה לעכו"ם בשבת. ודבריו צע"ג, דאף אם המציאות היתה כדבריו מ"מ לא היתה קבלה בפני ג'. ועוד שאי"ז מפני ציווי הקב"ה. ועכ"פ נראה פשוט שבמציאות אין כל האומות כמקבלי שבע מצוות, וישתקעו הדברים ולא יאמרו].

וקצת יש לדקדק כן מהא האחרונים תמהו על מה
 ששבחו בגמ' את דמא בן נתינה על הכיבוד אב שעשה, ולא
 תירצו שהוא לא היה רשע, ומבואר דאף בכה"ג איכא להאי
 איסורא.

סי' יג

לתת חן לישראל מומר ולתינוק שנשבה

א. יל"ע אם יש איסור לתת חן לישראל מומר או שהלאו נאמר רק על גויים. ומסברא היה מקום לומר דכמש"כ הרמב"ם בכמה דוכתי דישראל עובד ע"ז או מחלל שבת הרי הוא כגוי לכל דבריו (עי' לדוגמא בפ"ב מעירובין הט"ז), א"כ אף בנדו"ד כך דינו.

ובמקו"א הארכנו לענין טבילת כלי עכו"ם ולענין בישול עכו"ם ופת עכו"ם האם במומר יש לחוש לדברים הללו. והשתא צ"ע האם הנידון דלא תחנם תלוי בנידונים הללו, או שכאן זה אפילו חמור טפי, שהרי יסוד האיסור הוא משום שאם נותן חן הרי"ז גורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, וחשש זה ודאי קיים במומר, ומשו"ה יש לאסור. וכמדומה שאדרבה, המציאות מוכיחה שיש יותר חשש להדבק וללמוד ממעשיו של ישראל מומר מאשר של גוי, כיון שמרגישים יותר שייכות אליו. [וע"ע בתפארת למשה (שהובא בפ"ת יו"ד סי' קי"ב סק"א וסי' קי"ג סק"א) שר"ל דבישראל מומר מותר לאכול את פיתו שנאסרה רק משום חתנות ואסור לאכול את בישולו שנאסר רק מחשש שמא יאכילנהו דברים אסורים. ובמקו"א הארכנו בשיטת הסוברים דאפילו גזירת חתנות שייכת במומר, ועי' משכב"ז הפמ"ג (יו"ד

ק"ב שפ"ד סק"ב ואו"ח שכ"ה א"א סק"ב) והקיצור שו"ע (סי' ע"ב סק"ב בהגה' לחם הפנים), וע"ע בשו"ת אבנ"ז (יו"ד סי' צ"ב) ובשו"ת טוטו"ד (תליתאה ח"ב סי' ט"ז). וע"ע בחזו"א (יו"ד סי' ב' סק"ג).

וע"ע ברמב"ם (ריש פ"י מע"ז) מש"כ באיסור לכרות ברית עם עובדי ע"ז ובאיסור לרחם עליהם דילפינן מלא תחנם, וע"ש ברמב"ם מש"כ לגבי מוסרי ישראל וכן לגבי מינים ואפיקורסים. וע"ע במג"א (קפ"ט סק"א) שדן במש"כ המטה משה והכלבו דכשיש עכו"ם בבית נוהגין לומר בברמה"ז "אותנו בני ברית כולנו יחד" לפי שאסור לברך עכו"ם מדין לא תחנם. וע"ש בדבריו לענין כיצד יש לנהוג כשיש בבית מומר להכעיס או לתיאבון.

ב. ובאמת יעויין בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' קכ"ב) דנקט בפשטות בכל תשובתו לענין מתנת חנם שיש דין לא תחנם במומר [אלא שהתיר שם בנידונו משום דבמכירו אי"ז מתנת חנם], ולכאורה כיון שלא מצאנו לע"ע מי שחולק על המבי"ט, א"כ כך יש לנקוט ולאסור לתת חן לישראל מומר.

ג. והנה בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סוס"י נ"א) כתב מדנפשיה דליכא איסור לשבח מומר בשבח אמיתי שיש בו, דרך

בעכו"ם נאמר הלאו דלא תחנם אבל בישראל אף בעוברי עבירה ליכא לאיסור זה. אך כתב האג"מ דמ"מ יש להתרחק מלשבחו מצד חנופה, ועע"ש כ"ד. [וע"ע מש"כ באג"מ (אבהע"ז ח"ב סוס"י י"ג) בענין נתינת מתנות לאדם שאינו שומר תורה]. והדברים נסתרים מהמבואר בתשו' המבי"ט, וצ"ע.¹⁷ וכמדומה ששייך כאן הכלל דכל היכא דאמרינן דאם האחרון היה רואה את דברי הראשון היה חוזר בו קיימ"ל כהראשון. ועל כן נראה דלהלכה קיימ"ל כהמבי"ט שיש לא תחנם במומר.

ד. ושמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א דבאמת צ"ע אם הלאו של לא תחנם נאמר במומר, ומיהו אף אם הוא נאמר רק על גויים מ"מ יש איסור לתת חן למומרים ולרשעים מדין חנופה. וכתב רבנו יונה בשערי תשובה (ח"ג קפ"ט) "החנף אשר יהלל רשע לפני בני אדם אם בפניו אם שלא בפניו אע"פ שלא יצדיקנו על חמסו ולא יכזב על משפטו, אבל יאמר עליו כי איש טוב הוא,

¹⁷ ובאמת אי נימא דליכא לא תחנם בישראל מומר יש ליישב קצת את קושיית האחרונים על הגמ' בסוטה (מב:): שלמדה מגלית דאסור לספר בשבחן של רשעים, ולכאורה יש לאסור זאת כבר מדין לא תחנם. והשתא י"ל לפי שיטת הזהר חדש (עט.) שנתבארה במקו"א שרות וערפה התגייירו לפני שנישאו למחלון ולכליון, וכשבדקה אותן נעמי עמדה רות בטעמה וערפה חזרה לסרחונה, ע"ש, ונמצא לפי"ז דגלית שהיה בנה של ערפה היה ישראל מומר, ועיין. עוד יש ליישב כע"ז את קושיית הפרי צדיק (שהבאנו בסי' ז') איך שבחו את עשו על הכיבוד אב ואם שעשה ולא חששו ללא תחנם. והשתא י"ל דכיון שעשו היה ישראל מומר, כדאיתא בגמ' בקידושין (יח.), בכח"ג י"ל דליכא להאי איסורא, וכנ"ל.

וע"ז נאמר עוזבי תורה יהללו רשע וכו". ועע"ש ברבנו יונה בכמה מקומות דאיסור חנופה שייך גם כשמשבח אדם רשע שלא בפניו. ובלא"ה יש מצוה לספר בגנותן של רשעים, כדאיתא בגמ' ביומא (לח:) מנא הא מילתא דאמור רבנן שם רשעים ירקב, אמר ליה דהא כתיב שם רשעים ירקב. מדאורייתא מנא לן, דכתיב ויאהל עד סדום וכתיב ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד. וע"ש במאירי ובמהרש"א. ואיתא במדרש רבה (וירא פר' מ"ט אות א') דכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה דכתיב ושם רשעים ירקב. ועוד איתא במדרש רבה (פנחס פר' כ"א אות ג', וכ"ה בתנחומא פנחס ב') כשם שהקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים לפרסמן בעולם כך מתעסק בגנות הרשעים לפרסמן בעולם. וכתב רבנו יונה (משלי י' ז') "ושם רשעים ירקב הגנות מחויב ומוכרח מהזכרת שמו כמו שהעץ המרקיב תולדת הרקבון מעצמו כן זכרון שם הרשע יחייבהו הגנות ואין גנותו מצד המגנה שיאהב לגנות, והודיענו כי זכרון המום ברשעים חובה ואין לתלות הגנות במגנה כי אם ברשע ובזכרון שמו". וע"ע בשערי תשובה (שער ג' סי' רי"ח) שכתב "אבל האיש אשר תדע ובחנת את דרכו כי אין פחד אלוקים לנגד עיניו ותמיד יתייצב על דרך לא טוב, מצוה לספר בגנותו ולגלות על חטאותיו ולהבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם ולמען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים". ועע"ש בהמשך דבריו (סי' רי"ט) שאם החוטא אשר

איננו ירא מלפני האלוהים הפורק מעליו עול ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה מותר להכלימו ולספר בגנותו.

וע"ע בדברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ה) שכתב בזה"ל "כי קללת בעלי החסרונות וזכרם לגנות אם יהיה הכוונה בו לחסרם אצל בני אדם עד שיתרחקו מהם ולא יעשו כמעשיהם הוא דבר מחוייב והיא מעלה".

ה. והנה מתחילה היה נראה דאם באמת האיסור של לא תחנם נאמר גם במומר, א"כ אף בתינוק שנשבה איכא להאי איסורא, דמה שהוא תינוק שנשבה מועיל רק לענין הנידון אם הוא אשם בכך שמעשיו מקולקלים או לא, אך לנדו"ד אין נפק"מ בזה, דסו"ס מעשיו מקולקלים ויש חשש שידבקו בהם. ועי' בשער הציון (שפ"ה סק"ב) דאירי בדין עירוב בצדוקים וקראים וכתב בתו"ד דהיכא דהגזירה היא כדי שלא ילמדו ממעשיו אין להקל מטעם שמנהג אבותיו בידו [וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב ב' סי' ט') ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקכ"ח)].

ומיהו העירני חכ"א שליט"א דאין ראייה גמורה מדברי השעה"צ בעירובין לנדו"ד, דיש לחלק דשאני התם דמיירי בעירוב

חצירות, דהוי ענין דרבנן, ויותר יש לילך בו אחר הטעם מאשר בענין דאורייתא כבנדו"ד דלא דרשין טעמא דקרא.¹⁸

ובלא"ה יעויין בחזו"א (או"ח סי' פ"ז (כ"ג) סקי"ד) שהביא את דברי השעה"צ והאריך להשיג על דבריו, ובתו"ד כתב החזו"א דמה שטען בשעה"צ שסוף סוף שייך שלא ילמוד ממעשיהם, אין זו טענה, דלא אמרו חכמים אלא במי שדינו כעכו"מ ולא בכל מתנהג בדרך עקש וכו'. ועע"ש בכל דבריו.

עוד כתב לי הגר"א נבנצאל שליט"א דיש סברא להקל ליתן חן בתינוק שנשבה כדי שנבא לקרב אותו, עכ"ד. [וע"ע ברמב"ם (פ"ג מממרים ה"ג) שכתב על בני הטועים ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו במינות וגדלו אותן עליו הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגויים וכו'. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשוך אותן בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה וכו'"].

אלא שיש לעיין הרבה בעיקר דין תינוק שנשבה בזה"ז ומי נכלל בגדר זה, ואכה"מ.

¹⁸ עוד העירוני למש"כ הח"ח באהבת חסד (חלק א פ"ג אות ב-ג) שמבואר מדבריו להדיא דחייב גמילות חסד הוא אף כלפי עברייין ואף באופן שהוא מומר לתיאבון לדבר אחד [ואפילו אינו תינוק שנשבה לזה]. ורק אם יצא מכלל ישראל כאפיקורס ומחלל שבת בפרהסיא אין לגמול עמו חסד, אבל תינוק שנשבה אינו בכלל זה. ומשמעות הדברים היא לכל גווי דחסד ואף מתנת חנם ממש [ובלא"ה, גם את"ל דאיירי רק מהלואה יש מקום לומר דהמלווה לגוי שלא בריבית עובר גם על לא תחנם מלבד עשה דלנכרי תשיך]. וא"כ מוכח דלא אמרינן ביה לא תתן להם מתנת חנם. והשתא אי נקטינן לענין נכרים שאינם עובדי ע"ז וכדו' דיש להשוות את כל חלקי הלאו דלא תחנם, ה"ה דלנידו"ד נמי יש להשוותם וללמוד מזה דאי לא שייך לא תתן מתנת חנם ה"ה נמי דלא שייך לא תתן חן.

סי' יד

לשבח אומה שלימה

א. מסברא נראה דהאיסור לתת להם חן לא נאמר דוקא על גוי יחידי אלא הוא הדין דאסור לשבח אומה של גויים ולומר עליהם שהם מצוינים במידה טובה וכדו', שהרי גם בכה"ג שייך החשש שיבוא להדבק בהם וללמוד ממעשיהם.

וכן מוכח מדברי הגר"א (בחי' לשבת לג:) שתמה כיצד פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו' והרי אסור לומר על עכו"ם שהוא נאה וכו'. וע"ש מה שתירץ, ובסי' ג' הבאנו דבריו. וחזינן דס"ל דאף לשבח אומה שלימה אסור. עע"ש שהבאנו גם מהחת"ס ומהבני יששכר ומהשפת אמת שדנו כולם באותו המעשה מצד האיסור של לא תחנם, ומבואר דס"ל לכל האחרונים שגם כשמשבח אומה שלימה הרי"ז בכלל האיסור.

ב. והא דאמרינן בברכות (ח:) "תניא אמר ר"ע בשלושה דברים אוהב אני את המדיים, כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא ע"ג השולחן וכו'", התם הטעם שלא חששו ללא תחנם אינו משום שכשמשבח אומה שלימה אין איסור, שהרי שם יש סברות אחרות להקל, וכגון משום שהשבח הוא למידה ולא לגויים עצמם, וכמש"נ בסי' ב', או שזה נועד כדי ללמד את ישראל את המידה

ובכה"ג אפשר דשרי, וכמש"נ בסי' ג'. או שהזכירו שם גם את גנותם, וכמש"נ בסי' י'. [וע"ע בדברי הבן יהוידע בברכות שם (שהובאו לעיל בסי' ב' בהערה 1), וגם מדבריו מוכח שהאיסור הוא גם על אומה שלימה].¹⁹

ג. והנה בשו"ת כרך של רומי (סי' א', ד. מדפה"ס) בתשובתו הארוכה בענין שירת פיוטים ותפילות במנגינות של אומות העולם, האריך בתו"ד לשבח ולפאר את אומת הנוצרים, וע"ש ששיבחם בכמה ענינים אפילו יותר מהיהודים. והדברים צע"ג כיצד לא חשש ללא תחנם [עי' בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' י"ב) שכבר האריך לדחות את דברי הכרך של רומי מכח כמה וכמה קושיות, ובתו"ד הזכיר ג"כ את האיסור של לא תחנם]. וכנראה שהכרך של רומי סבר שעל אומה שלימה אין לא תחנם, אמנם הדברים קשים, וכמש"נ. [ומה שמצאנו להיעב"ץ שבכמה מקומות שיבח את הנכרים אי"ז תימה, דהיעב"ץ הדגיש בכל

¹⁹ עוד יש להעיר דבשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ב) הביא מהנשמת כל חי שיישב גמ' זו באופ"א, דהרמב"ם כתב דהאיסור הוא לשבח דבר מדבריהם, והיינו דבר המיוחד להם בדתם או במה שהם מדברים ועושים, אבל דבר שהם מדברים בפירוש התורה הקדושה אינו נכלל בלא תחנם [ורק שלפעמים שייך בזה האיסור של הרחק מעליך, כדאיתא בגמ' בע"ז (יז.)]. ולפ"ז י"ל דמה ששבחו את בני מדי היה זה בדברים שהם כעין דין תורה, שאלו הם דברים מצד דרך ארץ הקרובים לדת של תורה. וטעם ההיתר הוא שכל החשש שמא ילמוד ממעשיו אינו אלא בדברי רשות, אבל דבר הקרוב לדין התוה"ק ליכא איסורא, דאדרבה טוב הדבר להתנהג בדרך זה כדי שלא יהיה לנו לפוקה ולמכשול וכו', עכ"ל. ומיהו כמדומה שהדברים צ"ע מסברא, דאף אם אין חשש שיבואו ללמוד ממנו את הדבר הזה גופא, מ"מ יש לחוש שבגלל ששבחו את הגוי בדבר הזה יבואו ללמוד ממנו גם את שאר מעשיו, שהם כן רעים ומקולקלים.

פעם שישראל משבחים טפי. ועי' בפרק ד' מש"נ בזה. אך על הכרך של רומי קשה, וצ"ע].

ד. שו"ר בדברות משה (שבת ח"א סי' כ"ו הע' צ"ב) שדן בגמ' הנ"ל (בשבת לג:) מדוע לא חששו ללא תחנם, ור"ל דלא תחנם ליכא על מלכיות אלא על יחידים, שהרי בגמ' ובשו"ע לא הוזכרו אלא יחידים. וכתב דכל שכן שאפשר להקל במלכיות שלנו שאנו שרויין בתוכן ומחוייבים לקיים מצות המלכות, דליכא איסור, ע"ש כ"ד. וכע"ז הביא בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סק"ב) משמיה דהנשמת כל חי, שיישב בכך את הגמ' הנ"ל בברכות ששבחו את הפרסיים והמדיים. אמנם הדברים צ"ע מסברא, למה להקל באומה שלימה. ועכ"פ בחי' הגר"א ובחת"ס ובשאר האחרונים הנ"ל משמע לכאורה להיפך מהנשמת כל חי ומהדברות משה, ועיין.

ה. מיהו אפשר דעכ"פ יש להקל בזה באופן שמשבח בני ארץ מסוימת כשיש באותה הארץ גם יהודים, דבכה"ג אי"ז נחשב שמשבח גויים אלא את סגולת המקום.

סי' טו

לשבח גוי שלא מכירים

א. נראה דכל האיסור לתת חן לגוי הוא באופן שמשבח גוי מסוים ומזכיר את שם הגוי שאותו הוא משבח. אבל לומר באופן כללי שיש איזה גוי עם שבח או מעלה מסוימת אין חשש כלל, דבכה"ג ודאי לא יבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו הרעים כיון שלא ידוע מי הוא.

וכן משמע מלשון הרמב"ם (פ"י מע"ז ה"ו) שכתב דהאיסור הוא לומר כמה נאה גוי זה בצורתו.

והראוני דוגמא לזה בשו"ת רעק"א (סו"י קכ"ו ד"ה בהגיע), ששיבח הרבה לרופאים בעירו שטפלו בו, והם היו ישראלים ואינם ישראלים, ע"ש כ"ד [וע"ע בסי' ט"ז מש"נ בענין לתת חן לגוי שעשה לו טובה].

ובסי' ח' נתבאר דיש להתיר לשבח יצירת אומנות או בנין נאה כשלא ידוע מי עשה אותם, דבכה"ג למרות שמשבח מעשים של גוי מ"מ אין חשש שילמדו ממעשיו.²⁰

²⁰ והנה בשו"ת חמדת צבי (ח"ג סי' ו') העלה לאסור לשיר בניגוני עכו"ם, ובין שאר הטעמים כתב שיש בזה משום לא תחנם כיון שמחבב דבריהם והדבר גורם להתקרבות אליהם. ומיהו לפמשנ"ת זה אינו, דבאופן שלא יודע מי הלחין את הניגון (או שלא ידוע עליו מאומה פרט לשמו ושהוא הלחין ניגון זה) אין חשש להתקרבות וללימוד ממעשיהם.

ב. והנה בספר דעת תורה (י"ד קנ"א סע' י"ד) וכן בספר שיעורי הגרמ"ד (ערכין יד.) דייקו מהא דאמרינן התם בגמ' דמהא דאיתא במתני' את הנאה שבישראל ילפינן דאסור לומר על עכו"ם שהוא נאה, דהאיסור הוא לשבח אפילו עכו"ם שאינו מסויים, כלומר שאסור לומר בכלל שיש גוי נאה, [ולכן המשנה שם לא איירי בגויים, דאם לא היה איסור בגוי שאינו מסויים הוה מצי התנא למינקט אף בגויים]. וע"ש בשיעורי הגרמ"ד שכבר כתב דזה דלא כמשמעות הפשוטה של הרמב"ם והשו"ע שהאיסור הוא דוקא על גוי מסויים. אלא שלפי"ז תמה הגרמ"ד איך אמרו חז"ל (איכה רבה ב', י"ג) חכמה בגויים תאמין, ואיך מצינו בעוד מקומות ששיבחו חז"ל גויים כמו אוהב אני את הפרסים והמדיים (בברכות ח:), והא הכא מבואר שאפילו בגוי שאינו מסויים אסור. וע"ש שהגרמ"ד נדחק לומר דבכל המקומות ששבחו חז"ל גויים מיירי בגויים שקבלו ז' מצוות בני נח והיו כגר תושב שמותר לשבחו [ועי' בסי' י"ג מש"נ בענין גר תושב אם אכן מותר לשבחו]. ונשאר הגרמ"ד בצ"ע אם אפש"ל כן, שבכל מקום שהזכירו חז"ל את חכמי אומות העולם הכוונה רק שקבלו ז' מצוות בני נח.

ובאמת שמסברא תמוה מאד לומר כדבריו, והדיוק מהגמ' בערכין אינו מוכרח כלל, כמבואר למעין, וגם בראשונים משמע דבגוי שאינו מסויים שרי וכמש"נ, ועיין.

ג. עוד יש להסתפק אם יש היתר לומר לדוגמא על גוי שהוא יפה באופן שהמספר והשומע לא מכירים את הגוי אלא סתם רואים אותו ברחוב וכדו'. דאפשר שיש להקל בזה מטעם דאף בכה"ג הדבר נחשב שמשבחים גוי שאינו מסויים, כיון שהן המספר והן השומע לא מכירים את הגוי ובאופן זה אין כל כך חשש שיבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו. וע"ע בסי' ט' מש"נ בענין זה, ואכתי צ"ע.

סי' טז

לשבח גוי שהיטיב עם ישראל

א. יל"ע אם מותר לשבח גוי שעשה טובה לישראל ויש לישראל הכרת הטוב אליו.

דהנה כבר כתבו הקדמונים בפשיטות שחיוב הכרת הטוב נאמר גם כלפי עכו"ם. וכ"כ לדוגמא השל"ה (ריש פר' ויגש) "צריך אדם שלא להיות כפוי טוב וישלם טובה תחת טובה אפילו לגוי" [ולמד זאת ממה שיוסף הכיר טובה לכמרים של מצרים שהצילוהו ממות במעשה של אשת פוטיפר].

וע"ע בגליון מהרש"א (יו"ד ריש סי' קנ"ט) שהביא מהרד"ק (תהלים ט"ו, ה') דבדאי אם עשה העכו"ם טובה וחסד עם ישראל חייב ישראל לעשות גם כן עמו חסד ולהיטיב לו. וע"ע מה שהאריך כעין זה בתפארת ישראל על המשניות (ב"ק פ"ד בועז אות א').

ויעוין עוד בספר חסידים (סי' תשמ"ו וסי' תתקפ"ב) שכתב "ואשר אמרו על חרבונא זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גויים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה, יאמר זכור לטוב".

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סי' כ"ט) דודאי כל ראשי הישיבות והמנהלים והתלמידים מכירים בכל טובות המדינה ומברכים לשלום המדינה ולכל העומדים בראשה בכל הברכות.

והשתא יש להסתפק אם בכלל מה שיש להכיר לו טובה מותר גם לשבחו באזני אחרים, או שאת זה אסור לעשות דאכתי יש לחוש שהשומעים את השבח יבואו להדבק בו וללמוד ממעשיו.

ב. ולכאורה יש טעם גדול להחמיר בדבר, דיש סברא לומר דאדרבה, בגוי שעשה טובה לישראל ולכן משבחים אותו יש לחוש טפי שיבואו השומעים להדבק בו וללמוד ממעשיו. וכבר הובאו (בסי' א') דברי החינוך בטעם האיסור לתת להם חן דבכך שלא נותנים להם חן הננו נמנעים על ידי זה מלהדבק עמהם ולרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים. ולפי"ז כשהגוי היטיב עם ישראל ולכן הישראל משבחו אזי טפי יבואו לרדוף אחר אהבתו ויש לחוש יותר שיבואו גם ללמוד ממעשיו, וצ"ע.

ואין להביא ראייה להיתר מדברי הרעק"א בתשו' (סוס"י קכ"ו ד"ה בהגיע) שאחר שהתרפא ממחלתו שיבח במכתבו גם את הרופאים האינם ישראלים שטפלו בו וכתב שם שהוא מכיר להם טובה וכו', ע"ש כ"ד, דשאני התם שהרעק"א כלל לא הזכיר את שמם וא"כ אין שום חשש שהשומע יבוא להדבק בהם, וכמש"נ בסי' ט'.

ג. ואפשר דסברת הקולא בזה היא דכשהשומעים יודעים שהמספר משבח את הגוי רק בגלל שיש לו הכרת הטוב כלפיו אין כל כך חשש שיבואו ללמוד ממעשיו, כיון שהם יבינו שאין משבחים אותו בגלל מעלתו אלא בגלל שהיטיב עם המספר, ואי"ז כסתם שבח לגוי שגורם לכך שיבואו להדבק בו, ואכתי יל"ע בזה.

ויש להוסיף דפעמים רבות כשהגוי עושה טובה לישראל והישראל לא מודה לו ומשבחו על כך, יש בדבר משום חלול השם, שהדבר נראה ככפיות טובה. ובכה"ג ודאי יש להקל ולשבחו. ועכ"פ כשיש בזה משום דרכי שלום והמנעות מאיבה שפיר נראה להקל.

עח

ובלא"ה נראה דפעמים רבות כשמשבח גוי שעשה לו
טובה יש בזה תועלת לישראל, שהגוי ימשיך ויסייע לו, ועי' בסי'
ג' שהבאנו מהחזו"א ומעוד אחרונים שהתירו לשבח גוי כשהדבר
נעשה לתועלת ישראל.

דברי הספד שנאמרו ביום השלושים בעת הקמת המצבה

בהר המנוחות

איתא בגמ' במו"ק (כח.) למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. וצ"ב למה הסמיכות של מיתת מרים היא דוקא לפרשת פרה והרי כל הקרבנות מכפרים. ואדרבה, מה שפרה אדומה מכפרת הרי"ז משום שקרא הכתוב לפרה אדומה "חטאת" (במדבר י"ט, ט), וא"כ למה לא נסמכה מיתת מרים ישירות לפרשת חטאת. וצ"ל שבפרשת פרה אדומה התייחד הענין של החוקה והגזירה שנאמרה בה שאין אפשרות להבין דבר זה, וענין זה נמצא גם במיתת צדיקים. ההסבר היחיד היכול להתקבל על הלב במה שצדיקים מתים בטרם עת הוא הכפרה שבמיתת הצדיקים, וזו הסמיכות שבין מיתת מרים לפרה אדומה שמכפרת.

בחודש כסליו לפני כשלוש וחצי שנים, שבוע לפני יום חתונתה של אחותינו אסתר שתחי', בבוקרו של היום בו אירע ההתקף הראשון של המחלה, נסעה אמא לירושלים ונעלמה למשך כשעה מבלי לומר לאף אחד להיכן היא הולכת. ורק זמן רב לאחר מכן היא סיפרה לאבא שהלכה למוסדות דושינסקי והביאה להם כשנים עשר אלף דולר, סכום שאספה לעצמה - פרוטה לפרוטה - במשך שנים רבות, כדי שישארו בו שתי בחורות יתומות חסרות אמצעים בליל החתונה של אסתר. לנו, הילדים, נודע הדבר רק כעת, כשאבא סיפר זאת במהלך ימי השבעה.

והשאלה זועקת מאליה, זו תורה וזו שכרה. איך אפשר להבין חוקה וגזירה זו, שכמה שעות לאחר מעשה חסד מופלא זה אירע ההתקף הראשון, ובליל החתונה אירע ההתקף השני. כמדומה שאין אפשרות להבין זאת, אלא רק להתנחם בכך שמיתתן של צדיקים מכפרת, וכן מה שהצדיקים סובלים הרי"ז מכפר על עוונות הכלל. "אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם וגו' ובחבורתו נרפא לנו" (ישעיהו נ"ג ד'-ה').

הסתלקותו של כל אדם קשה עד מאד לקרוביו ולאווהביו. אמנם יש שני מקרים בהם ההסתלקות קשה פי כמה. הראשון הוא פטירת אשה לבעלה, וכמש"כ בגמ' (סנהדרין כב:): אין אשה מתה אלא לבעלה. והשני הוא פטירת אם לילדיה. וכמו שרואים בדברי דוד המלך ע"ה בתהילים, שכשבא להמחיש את צערן על כך שרדפוהו הוא כותב (תהילים ל"ה י"ד) "כאבל אם קודר שחותי", ופרש"י כבן המתאבל על אמו וכו'. ואכן הקשר בין אם לבנה הוא תמיד קשר מיוחד כיון שאין דבר שישווה למה שהאם מעניקה את כל כולה לבנה.

ואם כך זה בדרך כלל, על אחת כמה וכמה שהצער הוא קשה אצלנו. במשך כל החודש האחרון לא הפסקנו לשמוע סיפורים רבים על הטובות והחסדים שאמא גמלה עם אחרים, אך רק אנו – בני המשפחה הקרובה – יודעים ששום דבר לא מתקרב למה שהיא העניקה לנו, מתוך ויתור גמור על עצמה והשקעה ללא קץ בנו. אמא היתה סמל ודמות לאשה שמוותרת על כל רצונותיה וטובותיה למען בעלה וילדיה.

למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. מבאר הכלי יקר (במדבר כ', ב') דהטעם שנסמכה דוקא לפרה הוא שכשם שהפרה באה לקנח צואת בנה כך הצדקת אם כל חי במיתתה מקנחת צואת תולדותיה. וכמה נכונים הדברים לגבינו, שכבר בחיי חיותה השקיעה אמא את כל עצמה ומהותה בתולדותיה, ויה"ר שנוזה שגם אחר פטירתה תמשיך ותהיה מליצת יושר בעדינו.

החזו"א אמר פעם לאחייניתו, שסבלה הרבה בימי חייה, שכל המאורעות הבאים לאדם בכל ימיו נגזרים מראש, וקשה מאד לשנות את מה שנגזר. אך מה שכן נתון ביד האדם זו הבחירה באיזה משקפיים להשתמש במהלך החיים, במשקפיים ורודות או בשחורות.

נסיבות חייה של אמא לא היו קלות, בלשון המעטה. בגיל צעיר מאד חלתה אמה, וכשהיתה כבת עשר היא נפטרה, כך שאמא נשארה לבד עם אביה המבוגר ואחותה היחידה. כמה שנים אחרי חתונתה החלו קשיי פרנסה, ומעט לאחר מכן חלה אביה, וכשהיתה בת כעשרים ותשע נפטר גם הוא. מסתבר שאדם רגיל שזה היה מהלך חייו היה גדל להיות אדם עצוב, קשה וממורמר. אך כידוע לכל מכריה של אמא, היא היתה ההיפך הגמור. שמחת החיים שלה אינה ניתנת לתיאור, והאהבה שהיתה בה אינה מצויה. אהבת ה', אהבת הבריות, אהבת העולם ואהבת החיים. אהבה לכל דבר. אמא בחרה את המשקפיים הורודות, השתמשה בהן כל חייה ובכל דבר ראתה רק את הטוב והודתה עליו להשי"ת.

כמה אופייני הדבר שממש עד היום האחרון שבו היתה בהכרה, כשאמא כבר כמעט לא יכלה להוציא הברה מפיה, עדיין היא הצליחה בכל בוקר - אחר התאמצות אדירה - לומר יחד עם אבא "מודה אני לפניך מלך חי וקיים, שהחזרת בי נשמתי וכו'".

אין זה מקרי שהשיר שאמא תמיד הכי אהבה הוא "מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי'". בכל הזדמנות ביקשה אמא שנשיר שיר זה, ואפילו בחודשים האחרונים, בזמן שאמא עברה טיפול מכאיב, היו אבא או ישעיהו שיחיו שרים לה מילים אלו.

ואחרי כל קשיי החיים, כשאמא זכתה ב"ה לחתן את כל ילדיה, כשהבית החל להמלא בקול מצהלות הנכדים והכל היה מוכן ומזומן שאמא תהיה לנוח מעמל החיים ולרוות רק נחת, בדיוק אז, בחתונת בת הזקונים, התגלתה המחלה הארורה. אנו כולנו היינו מלאים בצער ועמוסים בקושיות ובתמיהות. אך אמא כדרכה משכבר הימים המשיכה עם החיוך ובת השחוק הנצחית, וחזרה שוב ושוב להודות להשי"ת על הטוב שבכל דבר.

כשמסתובבים בימים אלו בבית, אי אפשר להמלט מהתחושה שהכל נקטע באמצע. הבית מלא כולו בדברים שאמא תיעדה מחיי המשפחה. אמא כתבה בעשרות יומנים את כל הארועים שהיו בחייה, חשובים יותר או פחות. כל דבר חכמה של הילדים והנכדים נרשם ונשמר. כל שלב בחיים צולם, ועשרות האלבומים עומדים הכן בסדר מופתי. הכל מוכן ומזומן כדי שלעת זיקנה יהיה אפשר להתרווח על הספה ברוגע ובשלווה ולהעלות זכרונות מהחיים העמוסים. אבל הגזירה נגזרה, ואמא לא זכתה. ובסוף ימיה היא

הבינה את המצב לאשורו, ואעפ"כ לא כעסה, לא התמרמרה, אלא המשיכה עם אותו החיוך. כשנתגלה הגידול בפעם השלישית והרופאים אמרו נואש, תגובתה של אמא היתה שצריך לעשות סעודת הודיה על השלוש השנים האחרונות שלהן היא זכתה למרות המחלה.

יום אחד, כשהיינו כל המשפחה יחדיו והנכדים כדרכם צווחו, השתוללו והפכו את הבית, ישבה אמא בשימחה באמצע כל המהומה ולא הפסיקה מלרוות נחת. ובאותה שעה הראה לה אחינו ישעיהו שיחי' את הפסוקים בספר ישעיהו "שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך וגו', ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גדל". ואמא, כשראתה פסוקים אלה, כל כך התרגשה, ומיד כתבה זאת לעצמה וחזרה ואמרה כמה פעמים "ואלה מי גדל". ברוב ענוותנותה היא כלל לא החזיקה טובה לעצמה ולתפילותיה, אלא היא שאלה ותמהה במה זכתה לכזה אושר. והתשובה שענתה לעצמה היתה שהכל רק בזכות אבותיה.

עוד מידה שברצוני להזכיר היא יכולת ההקשבה והאזנה לזולת. להיות נושא בעול עם חבירו. ביום הניתוח הראשון, ניתוח ראש מסובך שכולנו היינו דאוגים ולחוצים מחמתו, נודע לאמא על איזה שידוך שהיא היתה קצת מעורבת בו שהצד של הבחור אינו מעונין. אמא לא רצתה שהצד של הבחורה ימתין לחינם עד שהדבר יוודע להם מהשדכנית, ולכן היא התקשרה לאמא של הבחורה כדי להודיע להם, ואת השיחה היא ביצעה ממיטתה בבית החולים, שם

כבר החלו ההכנות האחרונות לניתוח. האמא של הבת כמובן לא ידעה מהיכן אמא מתקשרת, והיא החלה לתנות בטלפון באוזני אמא את קשייה וצרותיה בענייני שידוכים. ואמא עם כל סבלנותה המופלאה הקשיבה והאזינה עד הסוף מבלי לנסות אפילו לרמוז שאין זה הזמן המתאים. ולא היה מדובר כאן על צרות וקשיים קריטיים, הבחורה עוד לא היתה בת עשרים, אך אמא התייחסה כל כך ברצינות לקשיי הזולת עד שלא היתה מסוגלת לקטוע את האמא. כולנו המתנו סביב למיטת בית החולים בלחץ גדול, אך אמא לא הפסיקה להאזין עד שלקחו אותה בפועל לניתוח.

במשך כל ימי השבעה לא פסקנו מלשמוע סיפורים על האכפתיות מהזולת ועל הרגישות לאחרים, ואפשר להזכיר כמה אנקדוטות קטנות. על הבחור שהוריו היו ידידים טובים של ההורים וכשאביו נפטר אמא התקשרה אליו פעמים רבות כדי לעודדו. שמענו על הבחורה שאמה נפטרה ואמא זכרה בכל שנה להביא לה מתנה ליום הולדתה. ואפילו, על ידיד שסיפר לי בשבעה שפעם אחת בא לביקור בביתנו, ולאחר שהלך התקשרה אמא אל סבתו - שאותה היא קצת הכירה מלפני כעשרים שנה בתל אביב - כדי לספר לה על נכדה החמוד. ואמר לי ידידי שסבתו התקשרה אליו מיד לאחר מכן בהתרגשות ואמרה שהיא טרם נפגשה בכזאת שימת לב, מחשבה על השני ולב טוב.

הכרת הטוב שהיתה לאמא לזולת אינה ניתנת לתיאור. עד הימים האחרונים ממש היינו צריכים כל הזמן לכתוב ולהזכיר לה את שמותיהם של כל האנשים שהתקשרו כדי להתעניין בשלומה או שהביאו לה דבר מה, כדי שהיא תודה על הכל. כשהיתה לפני כמה

חודשים התפילה בכותל המערבי, התקשרה אמא מחו"ל כשהיא נרגשת מאד מעצם הענין שאנשים הטריחו את עצמם למענה, והרגישה שעליה להודות באופן אישי, עם כל המאמצים הכרוכים בכך במצבה, לכל מי שעשה ולו את הדבר הקטן ביותר עבורה.

בכל התקופה האחרונה כשמצבה של אמא הלך והתדרדר, הפריעו לה בעיקר שני דברים. הראשון שהיא לא היתה יכולה להתפלל ולומר תהילים כהרגלה, והשני שכל כך הרבה אנשים טורחים בעבורה. אבא מצא אחרי הפטירה פתקים רבים שאמא כתבה לעצמה בחודשים האחרונים, ובהם רואים איך שזה היה כמעט כל מה שהעסיק אותה. מה לעשות כשהיא לא מסוגלת להתפלל, ולמה כל הרבה טורחים עבורה ואיך היא תהיה יכולה להודות על כך.

ממש עד הסוף השקיעה אמא את כוחותיה האחרונים כדי לנסות ולהקל עלינו ושלא להיות לטורח. כל פעם שבאנו לשהות עמה היתה אמא מנסה מיד לשלוח אותנו בחזרה לבתינו ושלא נחזור מאוחר.

כשבוע לפני הפטירה, כשאמא כבר לא היתה יכולה לדבר, ישבתי לידה והיא הצביעה על הארון של הכוסות, כרוצה משם דבר מה. שאלתי אותה אם היא רוצה לשתות והיא נענעה בראשה בשלילה. שאלתי אותה על כמה משקאות אם זה מה שהיא רוצה, ועל הכל היא אמרה שלא. בדרך כלל באותם הימים כשאמא ניסתה לבקש דבר מה ולא הבנו מיד את בקשתה היא עשתה תנועת יד של ביטול, כאומרת: מילא, לא חשוב, לא צריך, וכל זה עם אותה בת שחוק תמידית. אבל באותה הפעם אמא המשיכה להתעקש ולא

הרפתה. לבסוף אחר מאמצים הצלחתי להבין את כוונתה. היא רצתה שאני אציע כוס שתייה לעוזרת הנוכריה שבאה לעזור לה.

כשהמצב החמיר והרופאים התייאשו מהטיפולים הרגילים, הועלתה ההצעה לנסות טיפול מסוים לא קונבנציונלי. אמא לא רצתה בשום אופן לעשות טיפול זה, כיון שהיא ידעה שזה חסר תועלת. אנו מאד לחצנו עליה שתנסה אותו בכל אופן, כיון שאין מה להפסיד, אך היא לא רצתה. לבסוף הדבר היחיד ששיכנע אותה להסכים הוא כשאמרנו לה שתעשה זאת בעבורינו, כדי שאנחנו נרגיש שיש עוד משהו לעשות ושעוד לא אבדה התקווה. זה היה השיקול המכריע אצלה, טובתינו שלנו.

למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. כמדומה שיש ענין נוסף שהתייחד בפרשת פרה אדומה, שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאה את הטהורים. הכהן העוסק בטהרת הטמאים עם אפר הפרה נטמא בעצמו באותה שעה. אף הצדיקים, מוסרים את עצמם וטובתם למען האחרים.

ובאמת זוהי הזדמנות כעת לקיים את מה שאמא ודאי היתה רוצה שנעשה, להודות לכל האנשים הרבים שהתפללו כל העת לרפואתה של אמא. מקובלנו שהתפילות והדמעות על חולה אינן חוזרות ריקן, ואף אם לא זכינו שהן יועילו להחלמתו, מ"מ הן מלוות את הנפטר עד כסא הכבוד ומליצות טוב עבורו להכניסו בשערי גן עדן.

יה"ר שה' יעזור ויתן כח לאבא, שטיפל באמא בכזאת אהבה ומסירות לא מצויה, שיתמודד טוב ככל הניתן עם האובדן והקושי, כך שיהיה לו את הכח לעזור ולחזק אותנו. ויה"ר שתהיה אמא מליצת יושר עבורינו, כמו שהיתה כל חייה, ושנזכה שיקויים בנו במהרה הכתוב "בלע המות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים".

פ"נ

האשה החשובה והיקרה
תפארת משפחתנו

מרת **עלא מרים** ע"ה

פטרפרויד

בת הרב חיים חכהן כ"ץ ז"ל
מאנטוורפן – תל אביב – בני ברק

ערינותה ואצילותה היו לשם ולתהילה
ורבים נהנו מעצתה ותבונתה
לימין בעלה עמדה בכל אשר פנה
ויהדיו הקימו בית לתפארה
אהבת הבריות מילאה את ליבה
דבקה במידת אהרן ושלוש רדפה

מסרה נפשה בכל כוחה לחינוך צאצאיה
וזכתה לדור ישרים כשאיפותיה
ראתה וקיבלה כל דבר בעין טובה
והאירה פנים לכל בריה
יושר ואמת הדריכו כל אורחותיה
צדקה והסדר היו נר לרגליה
מלכותיה הנעלות היו מופת לרבים
באמונתה התמימה נודעה בשערים

מנשים באהל תבורך
וזכרונה יעלה לרצון לפני אדון כל

נולדה כ' במנחם אב תשי"ג
נלב"ע ז' בניסן תשע"ג

תנצב"ה